

ZIVO ENJE IN SVET

1 Q L J U B L J A N A 3 2

Štev. 16

17« aprila

Knjiga 11»

ervUENJE IN SVET — ilustrovaná tedenska revija

Izhaja ob nedeljah in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.— polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—> mesečno Din 8.—. Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA, mesečno 4 franke. ČEŠKOSLOVAŠKA, mesečno 6 kron. AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. Amerika in ostalo inozemstvo letno IV2 dolarja. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ul. 5. — ROKOPISI SE NAČELNO NE VRAČAJO.

Urednik: Ivan Podržaj. — Izdaja za konsorcij: Adolf Ribnikar. Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezersek. Vsi v Ljubljani,

VSEBINA št. 16: Ignotus: Charles Darwin (ob 50letnici smrti). — Narava, praučiteljica glasbe. — Dr. Vlad. Travner: Vampirji in vampirski procesi (nadaljevanje). — čemu imamo hrbet? — Klasiki in romantiki pisane besede (A. D.). — Znamenite »modre gosli«. — Dogodki v slikah. — Ivan Podržaj: Bedakova osveta (nadaljevanje). — t W. Ostwald: Znanstveniki v našem času. — H. M.: Tehnika letala (konec). — Izumi, ki jim malokdo pozna očeta. — O samomarih. — Obiranje oranž v Valenciji. — Slikovite ceremonije v južni Afriki. — človek in dom. — Ako še ne veš, — Znamke pripovedujejo. — Tri minute potovanja. — Telo in življenje. — Karikature. — Humor,

Telo in življenje

Vsak, kdor goji sport, in vsak, ki se ni prepričan o njegovem pomenu za zdravje, bi se moral zavedati, da človek v športu ne skrbi samo za svoje telesno zdravje, temveč da je sport prav za prav sredstvo, ki naj v zdravem telesu ohrani zdrav duh. Vprašanje, kakšno vrednost imajo telesne vaje, je zelo pogosto na dnevnem redu, tako da ni odveč, če podrobnejše pogledamo ali in koliko vplivajo različne telesne vaje na zdravje in na zdrav razvoj človekovega duha in telesa.

Skrb za zdravje nalaga človeku, da bi moral vse telesne vaje izvajati čim manj oblečen, ker le tako lahko pride koža v stik z vnanjim svetom, z zrakom in lučjo, ki — kot znano — preprečita ali ozdravita marsikatero bolezensko kal. V raznih zdraviliščih za jetične se uvajajo zračne in sončne kopeli z velikim uspehom. Tudi manj nevarne bolezni dihalnih organov in druge nalezljive bolezni lahko človek zdravi s primernimi telesnimi vajami — v neposrednem stiku z zrakom in lučjo. Na nemški visoki šoli za telesno kulturo je ta predmet uveden obligatno in dijaki imajo o njem posebna predavanja, združena s praktičnimi vajami. Telesne vaje — brez tesnih dresov — vplivajo ugodno — prav tako kot na kožo in dihalne organe — tudi na želodec in omogočajo temeljitejšo izrabo hrane, ker potrebuje telo, če se giblje fia prostem, več redilnih snovi.

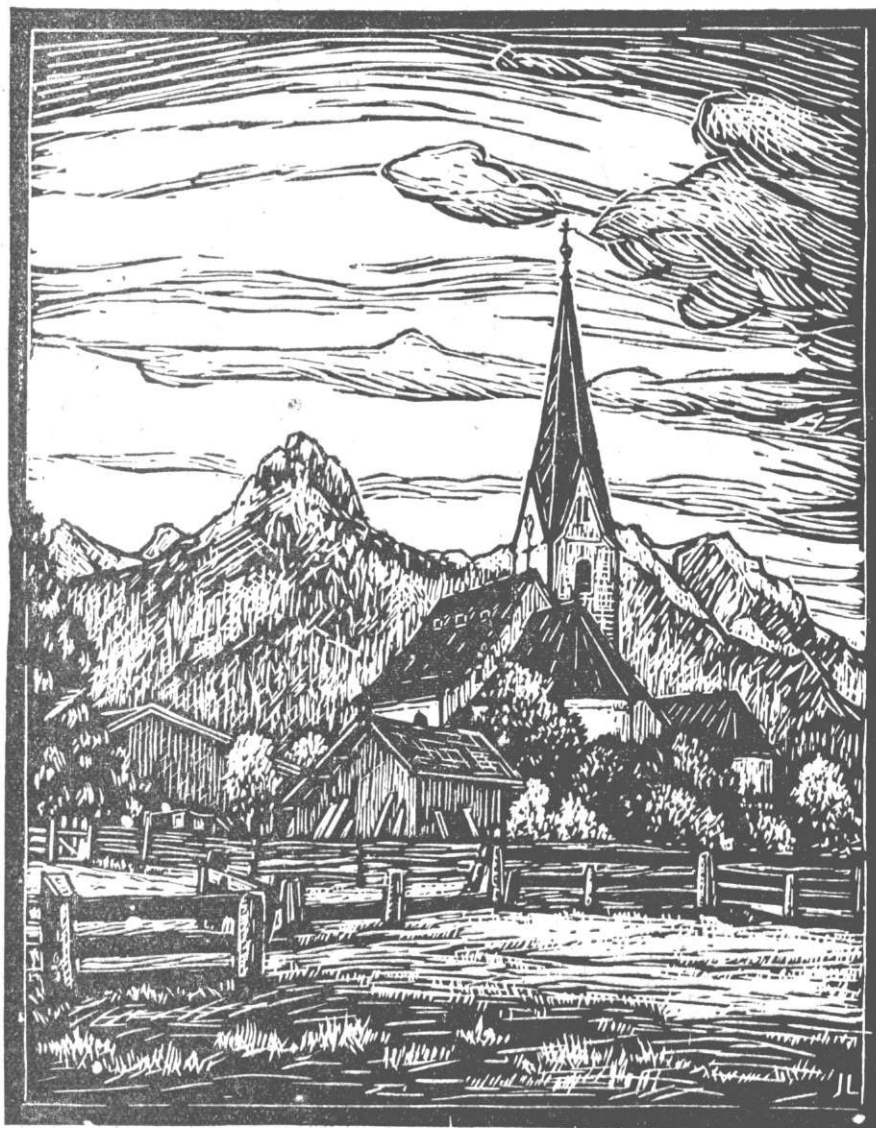
Grki « vezbali svoja »klasična« telesa

s ruce, pljuca in živčni sistem. Težke atletske vaje, ki jih je mogoče izvajati le počasi in komaj parkrat zaporedoma, ustvarjajo mdsičaste ljudi herkulicnega tipa. Živci pri teh vajah skoraj nimajo koristi.

Pravilna masaža mehča in utrjuje mišice ter zgibe in daje napetim mišicam zopet prožnost. Grki so — razen z masažo — utrjevali telo še z mazanjem z oljem ter se nato potresali s peskom, ker so tako lažje prenašali sončno vročino in preprečili preveliko potenje. V grški gimnastiki niso poznali posebnih športnikov za to ali ono panogo. Z zdravniških vidikov tudi ni važno, da kdo doseže rekorde, temveč le to, da se s harmoničnim vezbanjem telesa pospešuje narodno zdravje. Pri tem je razumljivo, da tega ali čnega privlačuje posebno športna panoga, kateri se posveti s posebno vnemo in v kateri lahko slej ali prej doseže boljše uspehe od povprečnih športnikov. Glavno je, da v tem navdušenju ne pretirava in skrbno pazi, da bo po vsaki telesni vaji res bolj svež, bolj zadovoljen in bolj vesel v življenju.

Z ozirom na vse to pa je neobhodno potrebno, da izvajanje športa nadzoruje zdravnik-strokovnjak. Dasi je vrednost izvajanja raznih telesnih vaj za vsakogar zelo individualna, se da vendar napraviti splošna slika o zdravstvenem pomenu posameznih vaj. Po dosedanjih preiskavah se lahko primerjajo naslednje številke:

Srednja telesna velikost telovadcev znaša 169 cm, težo pa 68 kg.

J. Lipp: GORSKA VASICA (lesorez)

Ignotus

Charles Darwin

Ob 50 letnici smrti

ne 19. aprila bo poteklo 50 let, kar je na svojem idiličnem gradiču v Downu pri Beckenhamu umrl prirodoslovec Charles Darwin. Bil je eden redkih Zemljanov, ki so doživeli popoln razmah svoje slave in umrli ob pozornosti vsega omikane sveta. Darwinova smrt je bila mirna in vdana volji narave, prav kakor vse njegovo življenje. Dolga desetletja je kot zasebni učenjak prebil na tem gradiču, obdan z lepo naravo, ki je njegov bistri um nenehoma vzpodbujala k razmišljanju in raziskavanju. Ta dva duševna nagiba sta bila motorična "sila njegovega, s požrtvovalnim delom za človeštvo izpolnjenega življenja. Razmišljanje o osnovnih življenjskih problemih ga je vodilo po oceanu dejstev kakor Kompas mornarja, da se ni izgubil v nešteti podrobnostih, in te podrobnosti so mu včasih odpirale pota k novemu razmišljanju. V tem pogledu je bil Charles Darwin tipičen mislec 19. stoletja, ki je po svojih predhodnikih podedovalo vero v razum, v misel in ji postavilo nasproti moč opazovanja, izkustev, poizkusov. V Darwinovem duhu je bilo oboje krasno uravnoteženo.

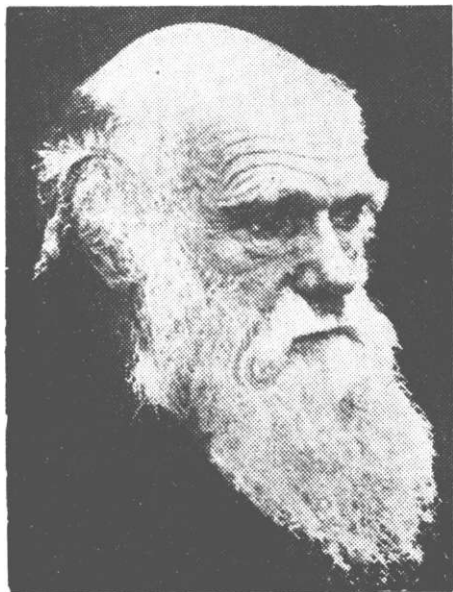
Nekam presenetljivo je, da ta mož, čigar ime so tolikokrat zlorabljali in ž njim (po krivo pojmovanem darwinizmu) zahtevali pogin slabih, ni bil nikdar čvrstega zdravja. Prav zaradi tega se je 1809 v Shrewsburyju rojeni vnuk slovečega zdravnika Erazma Darwina, ki je bil Charlesov predhodnik tudi v naravoslovni usmerjenosti, po velikem potovanju okoli sveta (1831—36) zatekel v angleško provinco in si tu po svoje uredil življenje. Tako zasebnikovanje mu je bilo mogoče nač zaradi tega, ker je imel ne[^]reveliko, vendar pa za skromne potrebe zadostno premoženje. Sredi njiv in gozdov, daleč od mestnega hrupa in družabnih spletk, so Charlesu Darwinu potekala desetletja opazovanja, proučevanja in pisanja znanstvenih knjig, ki so odprle novo poglavje v človeškem poznanju prirode. Ta bolehai človek je ućakal visoko starost in dovršil delo, ki je obogatilo za vekove vse človeštvo. Zato je mogel dne 19. april* 1882, ko se je dopolnila njegova poslednja ura, mirno

prepustiti narodi, kar je bilo njenega in umreti z zavestjo, da bo njegov duh ostal nesmrten. Nesmrten v povsem zemeljskem smislu: v delu, ki ga je zapustil človeštvu in v silah, ki izhajajo iz tega dela, odpirajoć nova spoznanja.

Ni ga danes kolićkaj izobraženega človeka, ki ne bi poznal imena Darwin. Zgodilo se je, da sem slišal pod kmećko streho o nekem Darwinu, ki je zmotno ućil, da človek poteka od opice. To mnenje je tako razširjeno, da je preko ljudskih listov, ki se kdaj pa kdaj dotikajo znanosti, kajpak z nameni, ki so bili znanosti vsekdar tuji, doseglo najbolj oddaljene kroge sodobne omike. Če uvaćimo, da so tudi ućeni nasprotniki, ki so lahko zajemali gradivo iz prve roke, hote delali Darwinu krivico in ga ponićevali kot »odkritelja«[^] opićjega porekla človeka, tedaj se ne nemo ćuditi, da so posledki Darwinovega plodovitega, blagru človeštva namenjenega življenja prihajali med ljudstvo v izpaćeni in potvorjeni obliki.

Darwin ni bil niti zdaleć strašilo, kakor so ga slikali oni, ki so hoteli zajeziti ali vsaj zelo omejiti vsakršen svobodni razmah človeške misli. Kot človek je bil blag in strpen; veroval je, kakor tako rekoć vsak pravi Angleć, v boćanstvo kot vzrok vseh vzrokov, kar izrecno poudarja v uvodu k enemu svojih poglavitnih spisov. Ni si zamišljial posledic svojih teorij o naravni in spolni odbiri tako, da bi današnja družba morala iz svojih vrst neusmiljeno izloćiti vse, ki niso korenito zdravi in moćni ter prepustiti množitev ljudi takim poedinem obeh spolov, ki bi bili nalašć odbрани v ta namen. Dobršen del vsega hrupa, ki so ga napravili po svetu nasprotniki Darwina, gre na rovaš njegovim ućencem in pristašem, ki so ućiteljeve nazore pretiravali in zaostriili; spet se je pokazalo, da lahko neko gibanje ubere smer, ki je njegov zaćetnik morda ni nikdar nameraval. Darwinizem je treba loćiti od Darwina in šele neki njegov del prikljućiti neposredno na njegovo osebo in delo.

Darwin je v svoji samoti in vaški tišini premišljial o stvareh, ki jih je njegov bistri, k opazovanju in strnitvi raznih opazovanj nagnjeni duh odkril na velikem popotovanju, katerega smo bili

CHARLES DARWIN

že omenili. To potovanje je opisal v knjigi »Voyage of a naturalist round the world« (po naše: Potovanje naravoslovca okrog sveta), spisu, ki je preveden, prav kakor njegov »On the origin of species« (O poreklu vrst) in »The descend of man« (O postanku človeka) skoraj v vse žive jezike, pri nas v srbsčino. Ze na cotovanju je mnogo razmišljal o ideji, ki jo je imel tudi njegov ded Erazem in ki jo je pri Francozih utemeljeval Lamarck, da so se vse vrste živi (rastlin in živali) razvile v teku nekega silno dolgotrajnega procesa iz nižjih, enostavnejših vrst v višje. O tem so ga prepričevale tudi izkopine davno izumrlih živi, ki jih je prihajalo vedno več na dan in ki so prepričevalno govorile o takem razvoju v preteklosti, razvoju, ki utegne biti osnovni zakon vsega živega sveta. V svoji knjigi o poreklu vrst je Charles Darwin to podmeno odločno postavil in jo skušal podpreti z mnogimi dokazi. Kakor smo videli, ni povedal nič novega, a način, kako je povedal, je v zvezi s silo, ki so jo imele ostale njegove teorije, odmeval čedalje bolj po vsem znanstvenem svetu. Tako se je z Darwinovim imenom združila evolucijska (razvojna) teorija ali transformizem (teorija

ovrgla ali vsaj transformirala človeška skepsa, ki je izpremenila že toliko na videz trdnih resnic, ostala eno največjih izhodišč v človekovem spoznavanju prirode.)

Nova, povsem Darwinova pa je bila teorija o poglavitnih vzrokih te preobrazbe nižjih organizmov v višje: namreč prirodna in spolna selekcija. V boju za obstoj se ohranijo skozi dolge vekove one vrste, ki imajo več pogojev za življenje, t. j. ki so sposobnejše in jačje, odpadajo pa one, ki se pri njih pokaže, da nimajo za obstoj zadostnih pogojev. Tako so n. pr. nekoč mogočne praživali (postavimo: savriji) izginile s sveta, ker vzlic svoji sili niso bile dovolj prilagodljive izpremenjenim geološkim pogojem. Ne odločuje tedaj samo moč, marveč tudi gibčnost, prilagodljivost, primernost. Spolna izbira pa opravlja tako izpopolnjevanje med pojedinci; Darwin je navedel celo vrsto primerov, ki kažejo, da spolni izbor res obstoji kot nezavestna oblikujoča sila v vsej živi naravi; boljše, življenju primernejše oblike uspevajo v njem in prehajajo v popolnejše, slabše pa žrtvujejo individuje tako, da jim dajo poginiti v neizprosni borbi za obstoj.

O tej strani darwinizma, ki je povzročila celo literaturo in se že skoraj 70 let pretresa na vseh vseučiliščih, v vseh naravoslovnih krogih kot eno izmed osnovnih vprašanj življenjeslovja (biologije), so mnenja deljena. Obstoji vrsta inaič, izmed katerih nekatere še postrujejo Darwinov nazor (Weissmann) in ga primenjajo tudi na družboslovje, druge pa ga skušajo omiliti in pokazati, da poleg borbe za obstoj deluje v prirodi še neka sila, ki jo mora zlasti podpreti človeški rod: namreč sila združevanja. Sodobni nauki o dednosti, ki imajo izhodišče pri velikem naravoslovcu Mendelu, podpirajo nazor o spolni selekciji in današnja evgenika se trudi, da bi kar najbolj zajezila pogubo, ki prihaja človeškemu rodu od slabih dednih lastnosti. Problemi transformizma, t. j. vzrokov, ki ustvarjajo varijacije in problemi dednosti/le-teh, so v novejšem času poprijeli drugačno podobno, vendar o tem tu ne more biti besede. Vsekakor je Darwin s svojim raziskovanjem odprl nova pota in za dolga

tipnem labirintu resnice o bistvu, zàr četku in razvoju življenja.

Največji hrup pa je povzročilo že omenjeno Darwinovo delo o postanku človeka. Darwin je res postavil podmeno, da obstoji filogenetična sorodnost med antropoidnimi (človeku podobnimi) opicami in človekom; skušal je svojo podmeno tudi utemeljiti, kolikor je bilo mogoče na osnovi takrat znanega paleontološkega gradiva. V znanosti ni nobena podmena, ki se vidi verjetna in ki ima za se kaj dokazov, odvisno početje; zaradi nje se lahko vznemirjajo samo oni, ki jim že v naprej ni do resnice, ker že imajo svoj sistem na videz trdno podprtih in nedotakljivih spoznanj. Petdeset let po Darwinovi smrti pa človeštvo v tem pogledu ni prišlo kdo ve kako daleč; velika in pomembna diskusija o izvoru človeka se vrši še vedno. Nekateri zagovarjajo danes podmeno, da so se človek in antropoidne opice razvile iz skupnega predhodnika, ki še ni znan, toda kdo naj pojasni tajno, zakaj se je baš človek tako razvil in po inteligenci oddaljil antropoidnim opicam in zakaj so le-te v svojem razvoju zaostale?! Pro-

blemi ostajajo problemi, toda znanost ni od danes do jutri; njo še čakajo tisočletja iskanja.

Darwinovega duha so nekateri skušali prokleti, vendar se mi ne bomo pridružili tej krivici, zakaj duh velikega samotarja iz Downa je bil plemenit in človeštvu brez dvoma koristen in prospešen. Razgibal je znanost 19. stoletja, utemeljil celo vrsto novih znanstvenih panog, obogatil skoraj vsa področja človeške misli, in če je bil ali bo s katerega izgnan, ga ta usoda ni mogla doleteti, preden je izpolnil svoje delo in položil kali novih spoznanj. S Charlesom Darwinom je umrl pred 50. leti eden največjih predstavitev 19. stoletja, eden najsilnejših mož, kar jih je dala meščanska družba evropski kulturi — mož, ki je skušal tako doumeti zakone naravnega dogajanja, kakor je Karel Marx skušal doumeti zakone zgodovinskega dogajanja. Naj se pri tem ali onem izvrši še taka revizija, nekaj bo ostalo za vse čase in človekova usoda na zemlji se bo v tem duhu izboljšala prej ali slej. (Glej »Charles Darwin in Ernst Haeckel«, Žis, knjiga 5, str. 193.)

Narava, praučiteljica glasbe

Marsikdo je pač razmišljal, kakšna neki je morala biti glasba v starodavnih časih, to kako je človek sploh prišel do tega, da je glasbo »Izumil«. Kdaj se je začela razvijati glasba, im kdo je naučil človeka gosti? Ali je tako zvana glasbena nadarjenost človeku prirojena že od nekdaj, aK jo je pridobil kot del kulture šele v tisočletjih? Zelo verjetno je, da je pračloveka najprej narava sama naučila, kaj je prav za prav glasba. Saj je prisluškoval čudovitemu ptičjemu petju in glasovom majčkenih gobcev - žuželk, na tisoče jih je, ki znajo pet? m gostil; imajo celo prava glasila in glasbila. Spomnimo se le na razne glasove, ki jih proizvajajo čebele, muhe, ose, hrošči, mumii in kobilice, posebno še žuželke v tropičnih krajih. Ln če pri tem premislimo, da proizvaja človek prav za prav le v duševni razvnetosti (v veselju, žalost; itd.) prave glasove, je vprašanje, ali se je pračlovek najprej poskusil v »petju« Narava je pač vzpodbujala človeka h glasbenemu udejstvovanju — in prirojeno mu nagon k posnemanju je udejstvovanje uresničil, že votla paluica je zazvenela, če je udaril slučajno ob njo, ali je zapela cevka, če je v njo pihnil! Glasbila so torej že obstajala, še preden je človek pomislil na glasbo. Moral je seči po njih in jih nekoliko izpopolniti, kakor, ta delajo

se dandanes primitivni narodi. Naši pradedje so pač bržkone najprej trobili, bobnali, potrzali — seveda oisto samovoljno, brez sistema in pravilnosti. Njihovi glasovi niso bili tako izoblikovani, tako izmerjeni kakor naši, pa so vendar gotovo prair tako impulzivino godli kakor mi danes, šele sčasoma (je pračlovek poskusil, da je svoje glasilo vezbal, da ga je izobraževal in da je proizvajal pravilne glasove; in šele mnogo, mnogo pozneje se je iz prakse razvila »teorija«, iki se je vedno bolj izpopolnjevala. Kako so nastali prvti glasbeni komadi? Ponavljali; so se izprva neprestano bodisi posamezni glasovi, bodisi kratki motivni z dvema ali kvečjemu tremi malo se razlikujočimi glasovi!. To je bilo seveda silno enolično; toda vsak začetek je težak! In kakor dela človek poskuse povsod, jih je delal tudi pri godbi: iz kratkih motivčkov so nastali motivi, iz motivov napevi, iz napevov sipevi in instrumentalna glasba; razvila se je narodna glasba, kakor jo gojijo večinoma še danes vsi primitivni narodi. 4č.

Dr. Vlad. Travner

Vampirji in vampirski procesi

(Nadaljevanje)

Ostanki vampirstva Spiritizem

itatelju se zdi morda čudno, da so pisali najodličnejši učenjaki 18. st. knjige in razprave in da _____ so izdala države stroge zakone parno zato, da so pokazali ljudem blaznost vampirstva. Vse to pa je bilo neobhodno potrebno, da so strašno zabledo vsaj omejili; kajti zatreti jo niso mogli. Ohranila se je do današnjih dni bolj kakor čarovništvo ali katera koji druga nesmisel preteklih stoletij. Še več: v 19. st. je bilo mnogo izobražencev, ki so bili trdno uverjeni, da so vampirji istinita bitja. Navesti hočem le dva vzgleda.

Poljski pisatelj T. Czacki pripoveduje v svoji knjigi »O litawskich i polskich prawach« (II. del str. 95), da ga je napadel 1826 pri Slupu blizu Lyse Gore neki vampir (samomorilec) in da se ga je komaj rešil. Nadalje poroča, da je bil prilično ob istem času sam navzoč, ko so v neki vasi blizu Krakova »usmrtili« mrliča, ki se jim je zdel vampirski. Izkopano truplo je ležalo na zemlji. Okoli njega je stalo več vaščanov. Eden izmed njih je položil mrliču zvezdo in križ iz trepetlike na prsi rekoč: »Kaj vstajaš iz groba in pozabiš na greh Adama in Eve, ko bi ga moral zakrivati?« Nato ga je prijel za uho, mrmral neke besede in mu položil na prsi kos papirja, na katerem so bili zapisani citati iz sv. pisma. Slednjič so truplo sežgali in pepel zakopali.

Pomembnejši je drugi moderni vampirski pisatelj Josip Anton Maksimilijan Perty (1804—1884). Bil je dr. filozofije in medicine ter profesor naravoslovja (zoologije) na vseučiliščih v Monakovem in Bernu. Baval se je posebno s psihologijo, spiritizmom, mistiko in magijo ter spisal celo vrsto razprav o magičnem življenju duše, duševnih pojavih pri živalih, nevidnem svetu in sličnih okultnih problemih. 1861 je izdal v 2 zvezkih delo »O magičnih prikaznih v človeški naravi«, ki je izšlo

katere živi. To je torej nekaka moderna izdaja Paracelzove vampirske teorije.

Če so imeli celo pisatelji in učenjaki take nazore, se moremo li čuditi, da je verjelo in da še verjame preprosto ljudstvo v vampirje? Seveda se je ohranila ta vera predvsem v kulturno zaostalih krajih, kjer žive še prastare tradicije. Pri Nemcih in Čehih, kjer je prodrla prosveta že davno v najširše narodne plasti, je vampirstvo skoraj popolnoma izumrlo. Nanj spominjajo le še nekatere narodne vraže, kakor da tišče mrliča vozli mrtvaške srajce, da se je mogoče z njim pogovarjati i. dr. Mnogo bolj ukoreninjeno je vampirstvo pri Poljaki. Veliko pozornost — zlasti med pravniki — je zbudil slučaj, ki se je pripetil 1870 v vasi Roslazin v (tedanji) Vzhodni Prusiji. Takrat sta umrla tam nenadno 63 letni cerkveni ključar Franc pl. Poblocki in njegov starejši sin Anton. Mlajši sin Josip je mislil, da sta se oče in brat povampirila. Zato je njima odsekal glavi s pomočjo dveh delavcev. Zaradi te oskrumbe so se morali zagovarjati vsi trije pred sodiščem. Proces je trajal dve leti. Slednjič so bili vsi trije oproščeni, ker niso ravnali v hudobnem namenu. (Obširnejše gl. Wiesthaler str. 764—767). Sličen slučaj se je zgodil 1873 v Šveci ob Visli (Schwetz; V. Prusija). Tudi pri Litvancih, Rusih (posebno na jugu) in Romunih se je ohranilo vampirstvo do današnjih dni, medtem ko je pri Madžarih kmalu popolnoma prenehalo. Najbolj ukoreninjena je vera v vampirje v Južni Srbiji, kjer žive še sedaj številne stare narodne vraže. V teh zaostalih krajih se dogaja često, da vampir koga napade ali da se ugnezdi nevidno v kaki hiši in počenja tam vse mogoče. Zato imajo oblastva pogosto opravke z goljufi in tatovi, ki strašijo praznovorne ljudi kot »vampirji«. Tak razburljiv dogodek se je zgodil še v jeseni 1931, ko se je povampiril v vasi Zagračanu blizu Struge nedavno umrli mešetar Adem, napadel kmetico Ljuto, metal celo noč v hišo kamne, tolkel in rožljaj in se lo-

Tudi naša ožja domovina Slovenija in Istra se lahko »ponaša«, da je ostala dolgo zvesta vampirski veri. Wiesthaler (str. 703—704) in Kelemina (št. 97) poročata o kmetu Zirovcu, ki je umrl ok. 1830 v Tomišljem pod goro »Korimom« (Krimom) in bil pokopan na izanskem pokopališču. Kot vedomec (vampir) je vstajal ponoči iz groba in hodil k ženi v Tomišlje spat. Obuval si je vedno eno nogavico. Pogovarjal se je s sosedi kakor živ človek, ni pa storil nikomur nič žalega. Zato sta sklenila golski in izanski župnik temu volkodlaku (vampirju) ustaviti rabo. Odkopali so mu grob ter mu z glogovim kolom predrli telo skozi srce in jamo potlej zasuli, kar je videlo več ljudi. Ko so mu kol zasadili v srce, je zaklical: »Zdaj ste me pa ujeli«.

To ljudsko izročilo, ki ga navajam skoraj dobesedno po Kelemini, je zanimivo iz več ozirrov. Predvsem dokazuje, da so bili vampirski procesi znani tudi v ljubljanski okolici (na Barju); nadalje, da je smatral naš narod usmrtitve vampirjev kot cerkveno zadevo in slednjič, da zamenjujejo ljudje pojme »vampir«, »vedomec« in »volkodlak«.

Zadnjega vampirja so ugonobili v naši domovini 1882 v Opatiji. Povampiril se je neki Ivan Verljen, nakar so truplo izkopali grobar Ivan Francovič, posestnik Paska! Djačič in hlapec Benčič. Nato je zabil Francovič v truplo 5 žebljev: enega v usta in po dva v pete, mu prerezal kolena in ga položil v grobu na obraz. Ostala dva pa sta mu pomagala. Zaradi tega dejanja (§ 306 a. k. z. oskrumba grobov) so bili vsi trije pri deželnem sodišču v Trstu obsojeni in Sicer Diačič kot povzročitelj na 3 mesece, ostala dva pa vsak na dva meseca zapora s poostřit-vami. • (Obširnejše gl. Wiesthaler str. 767—769). Kelemina (št. 981) navaja še naslednjo prekmursko pripovedko »o preminolem Ižekovčanu«: V Ižekovcih je živel neki kmet Vojkivič, ki je na grešen način spravljaj bogastvo. Ta človek je namreč, da bi imel srečo pri živini, shranil hostijo v hlev. Umrl je naglo in nepripravljen. Zaradi grešnega življenja ni našel v grobu pokoja. Ko je ležal na odru, je že hodil okoli. Prišel je vsako noč domov in oskrboval živina do polnoči. Če je prišel kdo v takem hipu v hlev, je preminoli noptial vani Vefo (krtačo) ali čohalo. Domači so dali zan- i mašo. Ko pa je duhovnik povzdignil hostijo, se je vnela. Preminoli je hodil še dolgo ko-

Jos. Kladnik: SMREKOV GOZD
(lesorez >

bile česat in jim polagat. Zanimivo je, da se je povampiril Ižekovčan zato, ker je onečastil hostijo. Ta delikt (sacrilegium) so pogosto očitali čarovnicam. V tej pripovedki se torej kaže ozka zveza med vampirstvom in čarovništvom. Ohenem dokazuje to ljudsko izročilo, da začenja (zaradi vpliva prosvete) vampirstvo pri nas izumirati: Ižekovčan se sicer še vrača po smrti, ne pije pa več človeške krvi.

Nasledniki neotesanih vampirjev so civilizirani duhovi špiritistov. Začetki spiritizma segajo že v stari vek (nekrantomantija). Popolnoma razvila pa se je ta vera pod vplivom kvekerjev in pietistov šele ok. 1848 v Severni Ameriki. Odtod se je razširila kmalu po vsem civiliziranem svetu. Sedaj šteje na stotine vernikov iz vseh slojev, celo med znanstveniki (Crookes, Wallace, Zolner, Fechner i. dr.). Spiritistična literatura pro in contra je ogromna. Seveda ni mogoče podati v okvirju te razprave točne slike. Omejiti se moram le na to, kar je vampirstvu in spiritizmu skup-

no.¹⁵ Osnovna dogma obeh ver je ista: pokojni se prikazujejo kot istinita in osnovna bitja in stopijo z nami v čutne stike. Po nauku spiritistov se namreč duhovi materializirajo t. j. prevzamejo s posredovanjem medija finejše astralno telo, tako da jih lahko vidimo, slišimo in celo občutimo. Pojavljajo se v spiritističnih sejah, večkrat med spremljevanjem godbe ali zamolklega petja, skoraj vedno pa v temi, ker ovira baje dnevna luč materializacijo. Včasih imajo isto postavo kakor v življenju; večkrat pa se pojavijo le kot svetli obrazi, roke itd. Duhove je mogoče fotografirati, kar je po mnenju spiritistov zelo važno, ker je fotografska plošča za nadnarav-

¹⁵ Obširnejše gl. Ignotus: »Spiritizem in sodobna znanost«, žis knjiga 3, str. 37.

ne(!) prikazni bolj občutljiva kakor človeško oko. Bistveno se razlikujejo spiritistični duhovi od svojih vampirskih tovarišev le v tem, da ne uganjajo več hudobij. V splošnem pa je njihova usoda klavrna. Udejstvujejo se namreč navadno kot akrobati s tem, da premikajo in sučejo mizice, stole in drugo pohištvo, napravljajo vozle itd. Večkrat trkajo v določenem taktu ali napišejo »z onega sveta« par vrstic. Ker pa niso vsi izobraženi, delajo večkrat hude prapopisne in slovniške napake. Svojim radovednim pristašem dajejo tudi odgovore, ki pa so običajno nesmiselni, banalni in zafrkljivi. Ravnaajo se torej po inteligenci in potrebah svojih vernikov. Zato so ti duhovi malo duhoviti in še manj duhovni, prav tako kakor vampirji.

(Dalje)

Čemu imamo hrbet?

O loveški hrbet je bil znanosti dolgo časa uganka. Obsega razmeroma velik del površine telesa, anatomsko pa je prava puščava. Koliko manjši obseg ima obraz, pa so na njem vendar oči, nos, usta in ušesa. Hrbet je tudi v drugih ozirih kaj slabo opremljen. Poraščen je zelo malo, skoraj da nima potnih žlez, zelo malo pa ima živcev, da človeka ne opozarja, kdaj je mraz, kdaj pa je vroče; tudi živcev za zaznavanje bolečine ima zelo malo, tako da često niti ne čutimo, ako nas je tam pičila kakšna žuželka. Hrbet je suha in pusta ploskev, da jo lahko imenujemo »Saharo človeškega telesa«.

Mnogi znanstveniki slutijo, da hrbet sam na sebi prvotno ni bil v načrtu kot »hrbet«, marveč le kot streha, ki naj čuva telo proti vnanjim vplivom. Zato mislijo, da usločenost v hrbtenici pomeni prav za prav žleb, po katerem se naj odteka deževnica. Ta namen je imel seveda le pri naših davnih prednikih, ki so tekali še po vseh štirih. Obdržal pa je svoj namen kot streha tudi kasneje, ko je človek stal in hodil že zravnano.

Seveda je bil hrbet, kakor je še zdaj pri vseh četveronožcih, močno poraščen. Določen ni bil samo kot varstvo proti elementom, marveč je nudil tudi pripravo točko za napad sovražniku, t. j. mesojednim živalim. Zato mu je priroda dala čim manj živcev za občutek bolečine. Dlaka je čuvala kožo pred vre-

menškimi nevšečnostmi, notranji organi pa so bili zavarovani z rebri. Ob poletnih popoldnevih se streha silno razgreje, kar velja tudi za hrbet četveronožcev, ki je soncu najbolj izpostavljen. Zato ga je priroda opremila z zelo majhno množino živcev, občutljivih za toplotne izpremembe. Tako so tudi potne žleze postale odveč. Takisto ni bilo potrebno, da bi na hrbtu bilo toliko krvnih žilic kakor jih je na drugih delih telesa.

Ko je prvi nagi jamski človek hitel »domov«, da uide ledenohladnemu čežju, so mu kaplje padale na glavo in na pleča. Bil je lovec in je hodil globoko sklonjen, ker je na hrbtu nosil breme svojega plena, ki mu je čuvalo hrbet in ga često obvarovalo prehlada. Plen je bil tako rekoč prva njegova obleka; seveda je ta imela le namen čuvati telo, za okrasje pa tedanji človek še ni imel smisla.

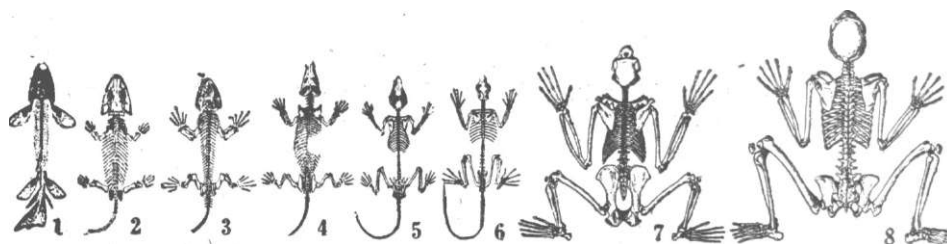
Ko se je jamski človek grel pri prvem ognju, je nedvomno začutil, da potrebuje njegov hrbet nekakšnega varstva. Običajno sedimo pač z obrazom proti ognju, tako da je hrbet izpostavljen mrazu in ga tudi občuti, čeprav je z živci te vrste prav siromašno obdaren. Gotovo je bil hrbet tedaj prvi del telesa, ki mu je človek dal obleko. Zato pa je polagoma izgubil dlako, kakor se polagoma razgubi slama z zapuščene strehe.

Debel kožuh je dobro varstvo proti komarjem in drugim letečim pikajočim žuželkam, je pa obenem tudi pribežališče m vališče za bolhe in slični neprijetni mrčes. Obleka je tako postala učinkovitejša sredstvo proti letečemu mrčesu nego je bila dlaka, življenje po jamah in drugih stalnih prebivališčih pa je napravilo mrčes bolj nevaren. Žena je bržčas prebila več svojega časa po jamah in je v oskrbovanju doma bila mano izpostavljena vremenskim nevšečnostim. Več pa je trpelo nje telo od bolh in uši, zato se je preti osvobodila dlake ko mož, še danes je zelo nejevoljna, ako se ji na nogah, rokah ali na zgornji ustnici pokaže nekoliko krepkejših dlačic. Dokler je maral mož pri vsakem vremenu hiteti domov s plesnom na hrbtu, ga je gosta dlaka varovala pljučnice in drugih bolezni, izvira-

Floridski prasce z britvastim hrptom

vele v morju je bila to zelo zadovoljiva uredba, ko pa so njih potomci prišli iz vode na suho, ostri hrbet, ki je štrlel iz telesa, ni bil več talko umesten. Zato je priroda iznašla sploščeni hrbet, kakrš-

1. predzgodovinska riba. 2. dvoživka. 3. plazilec. 4. sesalcu sličen plazilec. 5. vrečar (sesalec). 6. dolgorepa opica. 7. šimpanz. 8. moderni človek.

fočih iz prehlada. Tudi obraz je imel še močno poraščen. Lasje so mu segali do hrbta in tudi lica so mu pokrivali. Gosta brada mu je ščitila ostale dele obraza, samo nos, usta in oči so bile proste. Dolga brada je služila v obrambo grla pred mrzlimi vetrovi.

Koža je eden izmed organov, važnih za življenje. Znano nam je, da mora človek umreti, ako si opali približno eno tretjino vse kože. Veda si je dolgo prizadevala, kako bi pojasnila potrebnost kože in je končgja prišla do zaključka, da je nje glavni posel dihanje, zato mora človek umreti, ako izgubi tretjino svoje kože. Vpija pa tudi zdravilne sončne žarke; brez teh nastopajo razne otroške bolezni pri tvorbi kosti. Jamski človek je tedaj v prvih pomladanskih dnevih legel na sonce in se je najčešče obrnil proti njemu s hrptom.

Prva skupina živali, ki je pokazala začetek tvorbe hrbta, so bile ribe, in sicer neka določena ribja vrsta, podobna našim makrelam. Dokler so živali ži-

nega imajo gaščerice našega časa. Ta iznajdba je izpremenila prejšnjo ribo v stvar, ki je imela dve ploski strani v drugi smeri. Ena ploskev je bila obrnjena v zrak, druga pa proti tlam. Ta razvojna stopnja je bila začetek one dobe, ko je hrbet postajal streha.

Mnoge živali naše dobe, ki so se razvile iz gaščerice, imajo še vedno strehast hrbet, ki ga je narava ustvarila pri praočetu plazivcu. Sredina hrbta je ostra, kakor jo ima še danes »Pazor-Back-Hog (svinja z britvastim hrbtom), ki živi na Floridi. Rebra ta živali vpadajo strmo od srede na obe strani da se dež lahko takoj odteka.

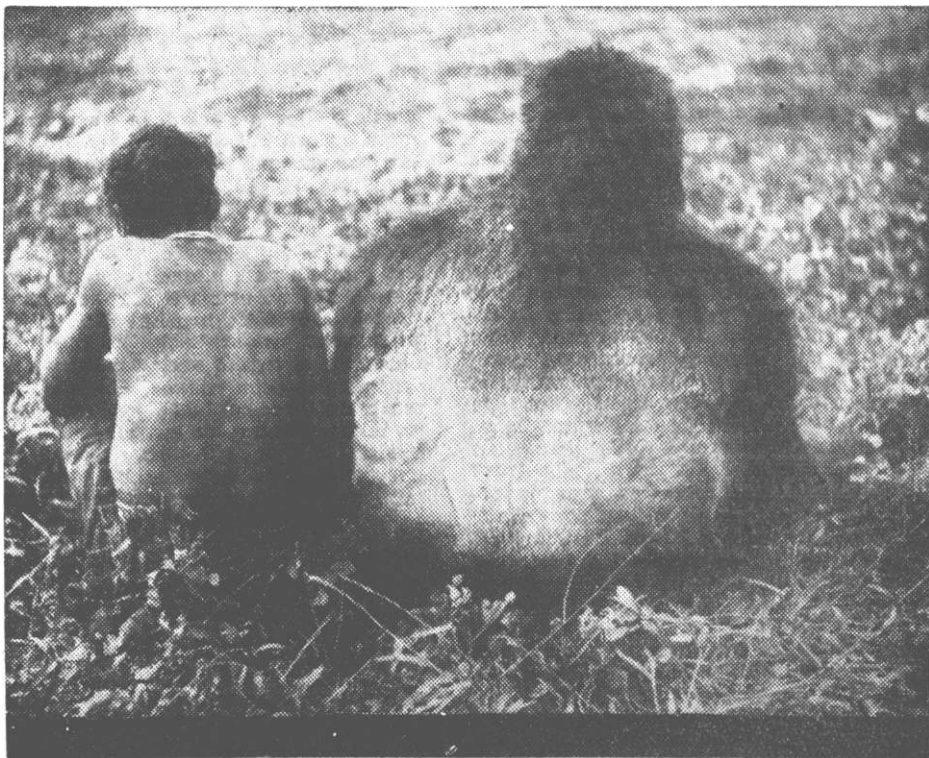
Moderna plesalka, koje hrbet tako občudujejo tisoči, ima njegovo lepo obliko in gibljivost najprej od opice, kasneje pa od divjaka. Življenje opic na drevesih je še bolj poploščilo život, napravilo ga je pa obenem tudi gibljivejšega. Prasičji hrbet ima samo to nalogo, da varuje telo pred vremenskimi ne

ugodnosti, opičji hrbet pa mora dovoljevati tisoč gibov in obratov, da se žival lahko premika od veje do veje.

Mogočnega hrbtna gorile ne spravi na tla noben rokoborec. Ni človeka, ki bi potisnil ta orjaška pleča na zemljo. Dorasel gorila bi pa celo Carneri, največjemu in najsilnejšemu boksaou, z lahkoto zlomil tilnik. Ako bi C a mero v hrbet postavili poleg hrbtna gorile, bi človekov hrbet po obsegu in sili daleč zaostajal za hrbtnom gorile.

DMaflč, M bodi pdkoitcn, Je dstr hr<Mn še večjo gibljivost in stalnost. Popotniki so opazovali, da ima hrbet ženske divjih pdemen, ki nosi težka bremena in ž njimi prehoiS dolga pota v zelo kratkem času, zelo pravilne mere in čudovito gtiMji/voist

Tudi moderni človek si sonči hrbet, kakor jamski človek, da s svOjim hrbtnom lovi zidrarvilne sončne žarke In podoba je, da bo pač to glavar naine» puščave čloiveSkega telesa«.

Človeški hrbet v primeri s hrbtnom gorile,

Države in njih površina

Značilen predlog o razdelitvi politične moči na zemlji dobimo s primerjavo velikosti poedinih svetovnih velesil. Nekako četrtno vseh kopnim ima pod svojo oblastjo Angleška, skoraj osmino, 21.2 milijona kv. kilometrov, merijo Sovjetske republike. Francoski imperij je po svoji ogromni kolonialni posesti v Afriki na tretjem mestu (12.6 milijonov kv. kilometrov). Če pa upoštevamo površino držav matic, tedaj

ga stališča Brazilija (8.5 mil. kv. km), sledijo Zedinjene države (8 mil. kv. km). Kitajska (6.2 mil.), Argentina (2.8 mil.), Mehiko (2 mil.), Perzija, Peru, Bolivija, Kolumbija, ki merijo vse preko milijon kv. kilometrov, torej veliko več nego znaša površina posameznih srednje in zapadno evropskih velesil.

Klasiki in romantiki pisane besede

Ako premišljuje o slogu po evropskih književnostih takole od vsega početka pa do naših dni, se mi vsiljuje pojem, ki služi za naslov temu sestavku. Klasik pisane (tiskane) besede se zadovoljuje z vsakdanjim, običajnim izražanjem, romantik pa ne zameta niti manj znanih, slikovitih jezikovnih tvorb. Zgled za prvo skupino bi bil francosko 17. in 18. stoletje sploh, a tudi veliko zastopnikov 19. in 20. stoletja. Pri nas bi bili Stritar, Kersnik, Tavčar, Cankar, Kraigher itd. Med romantike bi dejal francosko »plejado«; njen načelnik Ronsard je v 16. stoletju svetoval, naj pašnik zjema iz vseh narečij, celo (z stare francoščine, iz strokovnih govoric, iz grščine kakor latinščine, ter kuje nove besede.

Slično naziranje so zastopali simbolisti, n. pr. Moréas. Za umevanje njihôvih umotvorov je svoje dni izšel poseben slovarček zastarelek, arhaizmov. Realizem je zahteval točnost v vsakem oziru, potakem tudi v govorjenju. Pri Balzacu so upoštevani razni dialekti. Maupassantovi kmetje odpirajo usta zares po normandijsko, po pikardijsko ali kakor kane. Po ^ej poti prodira celo latovščina, argot* v pismeni jezik: J. Richopin, O. Méténier in nepregledna vrsta drugih piscev, čeprav je francoščina dovolj izrazita in razvita, vendar uvaja vanjo F. Ramuz švicarske posebnosti, J. Giono pa savojsko svojstvenost. Chateaubriant, ki ga je Francoska akademija pred nekaj leti odlikovala za roman La Brière, je natrosil tukaj toliljo pokrajinsčine iz zapadne obmorske Francije, da so knjižni poročevalci kar kričali po tolfnaču. Glede Barbousseovega Ognja mi je srednješolska profesorica, rojena Francozinja S. J., priznala, da ga ni mogla prečitati, kžr ji ne gre v glavo vojaška žlabudravščina. Tega ni upošteval g. Guštinčič, ko je v »Delu« — če sem si prav zapomnil naslov delavskega dnevnika — razceftral mojo slovertitev.

Isto besedno-romantično žilico začutiš pri posameznikih kateregakoli naroda, pri Rusih, Romun'h, Srbih (Stankovič: »Nečista krv«). Čeh K. Paláček je lani v romanu ?Finish« izkoristil športno nazivoslovje. Za D'Annunzia je svoj čas nekdo izdal poseben vokabular. James Joyce pa si upa toliko, da je 8 oseb hkrati z njegovo pomočjo francozilo spis WorJj, in progress (Une oeuvre en marche, glej NRF maj in november 1931). Še njegova Anna Livia Plurabella je delala preglavico trem prevajalcem za češčino, ki že ima Joyce-ovega Ulyssesa.

A naši jezikovni romantiki? Ni jih malo. Vendar poleg Jurčiča in njegovega rojaka Zorca naj tu navedem le Fr. Levstika. Ta se je zatekal k besedišču vseh slovenskih pokrajin. Ako bi kateri sodobnih mlajših slovstvenih kritikov, izrazitih klasikov, poročal o njegovih Zbranih spisih 1931, III., bi ga vsekakor moral zavreči, kakor ga je nekajkrat ustno obsodil vpričo'mene inže-

njer K., rekoč: »France Levstik sploh ne piše po slovensko!« Vrli moj sobesednik bržkone misli: po ljubljansko. Pokojni Laščan bi menda moral trajno drobiti takšno siromašno preproščino, kakršno razodeva njegov Anten čebula (Zbrani spisi, III., 177—180). S tem čebljanjem oziroma »čebulanjem« bi si gotovo nakopal naklonjenost onih, ki po Cankarjevi izjavi svedrajo krilatece, vredne Monnierovega Prudhomme-a: Položaj naroda je v slabem položaju; sramota ga je zalivala s tako sramoto i. t. d.

Po vojni so nam slovniciarji prepovedali že cel roj izrazov, posnetih po tujih vzorih. To reševanje gre pri nekaterih tako daleč, da bomo prej ali slej zabredli v suho puščino. Poznam mladega urednika, ki ne mara za prisvoj »nemara« (morda, morebiti) in ga puli iz vseh rokopisov. Drugi vam mrko gleda na »sploh« in želi samo »vobče«. Tretji svojim sodelavcem pri mladinskem mesečniku preganja »jako« in ga nadomešča z »zelo«. Toda kako naj privolim v to, ko pa v mojem rojstnem kraju ta beseda ne živi drugače nego v pomenu za nezrelo sadje: zia hruška? Nič bolj pa ne priznavam Belokrajince, ki ravna vprav obratno: gorenjsko »zelo« izpodriva s prevensno dolenskim »jako«. Kam merim pri tem? Reči hočem: naše jezikovno ozemlje je tako neznanost, da ga nikarko še sami krniti, če se je po Prešernu razširil gorenjski pomen pridevnika »zali« (Trubarju je to: hudi, zlobni, n. pr. zali hudič) in če se je rodil iz primernika nov glagol »zaljšati«, se ta razvoj vzame na znanje po vsem slovenskem območju. Otroku mi je bil spotekljiv n. pr. Slomškov pregovor: Zdravje gre po curku navzdol, po niti pa gori. Pozneje sem se privadil, kakor se bo Prekmurec, ako bo kaj večkrat čital takle sklep: NaČrt izvedemo do pičice. Kadar pišem, se skušam po vsej vesti in vednosti ogibati tujih skladov in besed. Zato sem se tem bolj zavzel, ko mi je v Modri ptici 1932, št. 4 ob Flaubertovi Salambi g. I. G.

H. DAUMIER: Na dražbi umetnin

modro zažgolel o »tujčizmih in duhovitih skovankah«. Skoval nisem niti ene besede, dr. Pregelj to, ve, vse je dobiti v Pleteršniku. Naši pravopisi grajajo n. pr. sestavljenke s »pred« kot tuje. Zato sem rabil propis nam. predpis, a to je gospodu poročevalcu tujčizem: Incidit in Scyllam... »Trebuški« se plaziti je znano Bricem, a je baje tudi tujčizem, potemtakem so jih Lahji po pravici vzeli za svoje podložnike. Madžari pa bi si morali priključiti širok pas zelene štajerske, ker ima tujčizme: izbočki, izmence, naravnoč, oberoč ali zoberoč. Komu naj naprtim Martina Krpana, ki tujčuje: »da bi ne c ve lil svoje stare matere, ako jo še imaš, da bi ne žalil svoje žene, ako ti jo je Bog dal?« Komu naj ponudim progo od Iga preko Lašč do Loškega potoka in čee, koder tujčujemo: dobelj, dôbeljen, dobljest? Nisi dobelj ust odpreti = od lenobe nisi sposoben ziniti; tako jedrovitega izraza za isto misel naš jezik ne premore.

Za tujko priznam od vseh naštetih edino brageše, ki segajo prek Italije na Keltsko,

Znamenite „modre gosli“

Neko časopisno podjetje v Berlinu organizira vsako leto nagradno tekmovanje v igranju na godbenih instrumentih, ki so posebno primerni za plesno glasbo. Na nedavno zaključenem zadnjem tekmovanju je bila priznana prva nagrada »modri violini«, izdelku Georga Ullmanna, na katero je igral violinist Bamabas Geczv. To izvrstno godalo je obravnaval na nekem zborovanju v Admiralski palači znameniti virtuoz Bajarolti.

Kako je prišel konstrukter na f a možno idejo, da je prepleskal violino baš z nebesno modro barvo, se ne ve. Glavno je, da je dosegel neprekosljivo kvaliteto glasu, ki je naravnost idealen, kakor soglasno zatrjujejo vsi veščaki.

Georg Ullmann je že znan izdelovalec eodbenih instrumentov. Pričujoči portret slavnega mojstra je narisal slikar Mopp že za časa njegovega bivanja v Curihu pred volno in po vojni. Ullmann je doma iz Markneukirchena, v gornjem Vogtlandu, kjer je sedež nemške industrije godbenih instrumentov. Tu se izdelujejo violine na debelo kakor vsako drugo, tovarniško Jblago in seveda né marajo in ne morejo tekmovati z mojstrskimi izdelki, ki jih poznamo iz Cremona in Brescie. Vendar se pa sem pa tja izdeluje tudi še kvalitetna roba in baš pri tem poslu je pokazal Ullmann kot petnajstleten deček tolikšno spretnost, da so ga poslali domači v inozemstvo, najprvo v Italijo, k najboljšemu izdelovalcu glasbil Evgeniju Deganiju v Benetkah.

Potlej je preživel mladi mojster nekaj časa v Parizu, kjer se je zanimal zlasti za izdelovanje lokov. 1905 pa je kot tridesetletnik odprl že prvo lastno delavnico v Milanu, ki je kmalu zaslovela po svetu. Pozneje se

kakor hlače na Latinsko, klobuk na Turško, jopa in janka na Nemško, srajca (ne na neimenljivi glagol, ampak) na tibetsko ljudstvo, ki jo mu v ciceronščini dejali Seres in od katerega so Rimljanke dobivale vestes sericas iz tankega prosojnega blaga.

Ugovor Modre ptice ni bil zadosti pametno oblikovan. »Malo preveč si jih nadrobil ali -natrobil,« v tej obliki bi ga že sprejel, saj v 10 ali 12 letih človek kolikor toliko presuče svoje mnenje. Ugovor, kakršnega sem si že sam delal, je pa takle: Flauberta, klasika pisane besede, je treba sloveniti na klasičen način. Seveda, skozi stoletja negovana in piljena materinščina nudi celo jezikovnemu klasiku dovolj obsežen register, da mu ni sila iskati stranskih pripomočkov za mogočno stavčno simfonijo.

Slednjič omenim, da je I. G. površno opravil korekturo, saj glagola »znati« vendar ne šteje za tujčizem ali kaj? Bržkone tiči tu tiskarski škrat kakor pri: precejšnji (precejšnji), dati priznanje lepšem tisku (lepšemu), izmika se (kdo?). A. D.

GEORG ULMANN (po Moppovi sliki)

je — kakor rečeno — naselil v Curihu, pred tremi leti je pa preložil svojo rezidenco v Berlin.

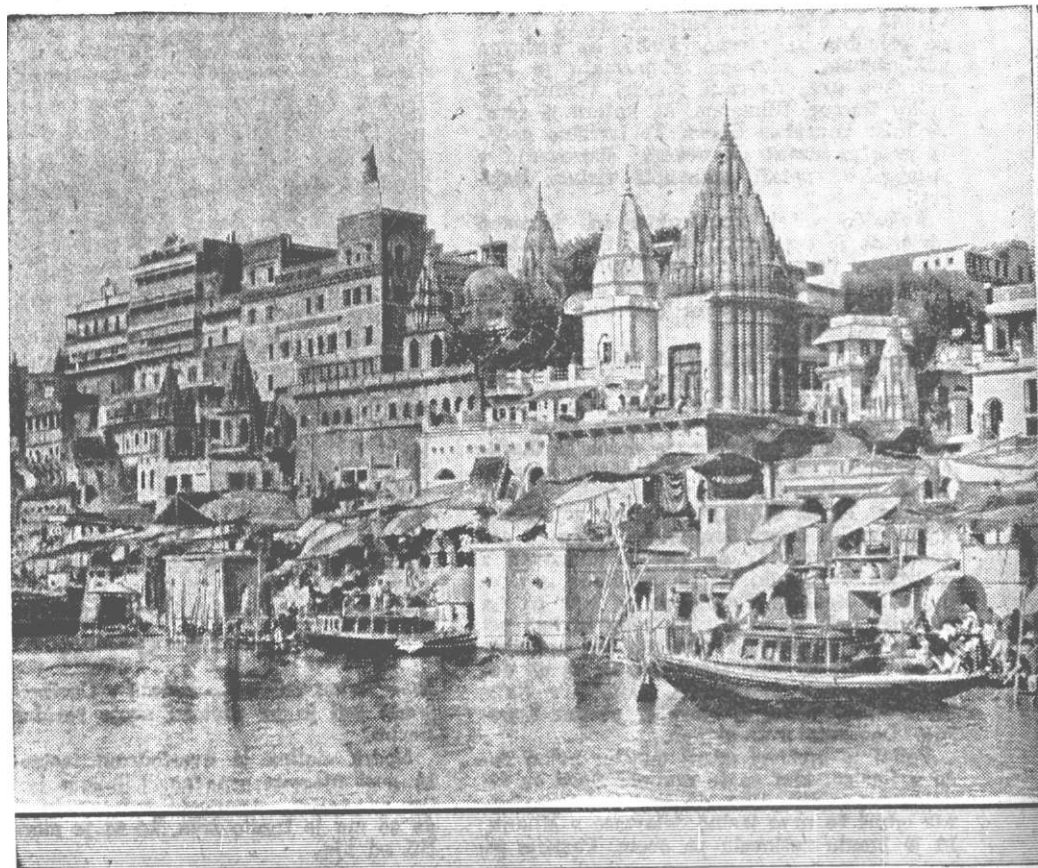
Modra violina je dvestodrusri instrument, ki nosi njegovo označko. Ullmann jo smatra za najbolj posrečeni izdelek in pravi, da se mu je trgalo srce, ko se je moral ločiti od nje.

iji vrsti (od leve
sni): Najslavnej-
na svetu, biser
imetnosti, bo po
odsotnosti spet
la v Britskem
kamor je prišla
1810. Leta 1929.
iteval nazaj Port-
vojvoda, ki jo je
odati na dražbi,
sakemu pričako-
a so ponujali za-
29.000 funtov in
izginila spet v
mko, kjer so jo
adnja tri leta. —
ie ledne gore v
ti Oceanu. (Te
20 let odkar je
ritanic« na ledno
lej 2is knjiga 7.
) — Italijanski
balet v Rimu,

Spodaj (levo): Pogled na sveto mesto Benares v Indiji. — ("Desnot: Italijansko vojno zrakoplov po mnenju stro-
kovnjakov eno najmočnejših v povojni Evropi. Vsako leto se vrši v Rimu velika letalska parada, (na sliki: ministr-
tki predsednik.Mussolini inspiciira v spremstvu ministra za zrakoplovstvo Balba veliko letošnjo

Znanstveniki v našem času

V Grossbothenu pri Grimmi je umrl v 79. letu profesor dr. Viljem Ostwald, ustanovitelj »energetičnega svetovnega nazora«.

Rodil se je 2. septembra 1853 v Rigi, kjer je postal 1881 profesor na politehniko. L. 1878. je bil imenovan za profesorja fizikalne kemije in ravnatelja fizikalno kemičnega inštituta na univerzi v Lipskem. L. 1906. je zapustil svojo stolico ter se popolnoma posvetil znanstvenemu delovanju. V zadnjih desetletjih se je bavil predvsem s svojim naukom o barvah. (Glej »Najlepše barve« žis knjiga 11. str. 254.) L. 1909. je dobil Nobelovo nagrado za kemijo.

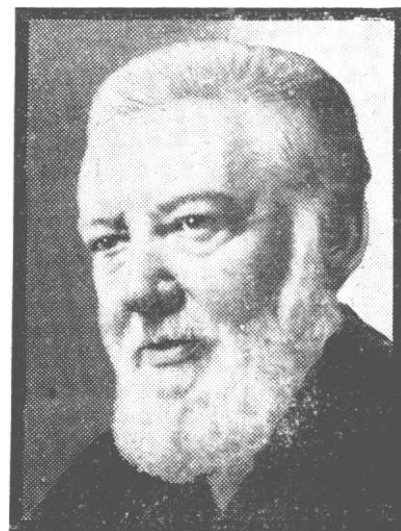
Ostwald je znan tudi kot mislec in bojevnik. Bil je vodja monističnega pokreta.

Naslednje vrste so vzete iz njegovega dela »Grosse Männer, Studien zur Biologie des Genies«:

V prejšnjih časih je veljalo za pravilo, čeprav ne za zakon brez izjeme, da je človeštvo svoje dobrotnike plačevalo z zapuščenostjo in nehvaležnostjo in da je šele po njihovi smrti spoznalo njih pomen. Kopernik je dobil prvi izvod svojega znamenitega dela šele na smrtni postelji v roke in Kepler je umrl v bedi. Po drugi strani je prebil že Newton drugo polovico svojega življenja, v kateri ni storil ničesar več za znanost, v miru in udobnosti. Odtlej so se močno pomnožili primeri velikih mož, ki so brez podedovanega bogastva ali drugačnih vnanjih koristi še za svojega življenja na temelju svojega dela uživali hvaležnost človeštva.

Nisem sestavil statistike takšnih primerov in zato lahko govorim samo po splošnem vtisku, da se je priznanje in hvaležnost sveta za velika dejanja izkazovalo čim dalje zgodneje. To pripisujem okoliščini, da se znanost razvija dosti hitreje nego pred stoletjem. Sedaj, ko živimo sredi znanosti, ko objema čim dalje večje dele našega življenja, da ga uredi in olajša, si že zelo težko predstavljamo osamljeni in celo nevarni položaj človeka, ki se je upal pred tremi stoletji baviti se z znanostjo. Kajti pomen, ki ga ima danes znanost v rastoči meri, si je osvajala takrat cerkev in z razsodnostjo, ki je temeljila na stoletnem praktičnem poznanju človeka, je spoznala v znanosti že v njeni kali najbolj nevarnega tekmeča. Kakšen pomen je imela popularizacija znanosti po reformaciji, spoznamo po silovitem napredku znanosti od tistih časov.

Med tem, ko se je mogla znanost v prejšnjih stoletjih razvijati le počasi in preko vsakovrstnih ovir, smo jo spoznali za temeljno silo vsega kulturnega razvoja. Spoznavanje, da je za tekmovanje med narodi neprimerno važnejše,

W. OSTWALD

da pospešujejo svojo domačo znanost, nego da gradijo vojne ladje in vzdržujejo vojske, je po strahotnih doživljajih svetovne vojne prešlo menda v zavest vsega človeštva. Pred vsem je s tem nastopom znanosti v ospredje položaj njenih predstavnikov postal temeljito drugačen. Zmaga in priznanje velike misli ne zahtevata več celega stoletja, temveč v najslabšem primeru nekoliko desetletij in s tem dočaka stvarnik velike misli v večini primerov še za življenja hvaležnost svojega naroda in človeštva, slednje včasih celo prej nego prvo, kajti še vedno velja prerok najmanj v svoji domovini. Dejansko ne bi vedel med velikimi znanstvenimi dejanji zadnjih dvajset let navesti skoraj nobenega primera, ki bi moral dalj časa čakati na priznanje. Nekateri teh primerov, kakor Mendlov zakon podedovanja, se dajo pojasniti z nedostatnostjo prve objave, ki je sličila bolj skrivnici.

Nasproti temu pa opažamo neki drugi pojav, ki ni na svoj način nič manj tragičen kakor pomanjkljivo priznanje za življenje. To je preživetje osebe nad novo mislijo. Ob raznih prilikah so že poudarjali, da ohranijo znanstvena odkritja svojo osebno zvezo le za določen čas, tako kakor se da rečna voda ob ustju še nekaj časa razlikovati od morske. Ob nekem nujnem difuzijskem procesu, s tem namreč, da se nova misel razširi na čim dalje številnejša znanstvena področja, se zveže čim dalje bolj z drugimi, enakovrednimi mislimi in v novi splošni tvorbi imajo posamezni

deleži samo podrejeno vlogo. Če gledamo n. pr. moderno električno napravo in premislimo; kdo je vse k temu prispeval, da jo je bilo mogoče izdelati strokovnjaško, tedaj zadenemo ob preobilico imen, tako da je izvedba izčrpane analize komaj mogoča. V isti meri izginja posamezni raziskovalec v splošni tvorbi znanosti in ta difuzijski proces je postal v našem času že tako hiter, da ga odkritelj često preživi. Če zvemo n. pr. iz časniške vesti, da je umrl, tedaj se kar čudimo, da je še živel, ko je bilo njegovo delo dozdevno vendar tako daleč zavito v meglo preteklosti.

H. M.

Tehnika letala

(Dalje)

Upor letala

ažno je poznati tudi velikost zračnega upora. Oglejmo si, kakšno delo mora opravljati motor pri startu. Da se letalo spravi v gibanje, je treba najprej premagati njegovo vztrajnost, t. j. lastnost telesa, da se upira vsaki spremembi hitrosti in smeri gibanja, ali če je telo v miru, vsaki sili, ki bi ga skušala spraviti iz tega stanja. Dokler narašča hitrost letala, mora motor premagovati upor mase, hkrati pa še trenje ostroge in koles. Ko je letalo doseglo zadostno hitrost za vzgon in je že v zraku, trenja na tleh ni več in bi letalo zaradi vztrajnosti ohranilo isto hitrost, če bi ne bilo zračnega upora.

Iz tega se vidi, da je delo motorja v normalnem letu le premagovanje zračnega upora, ki nastane zaradi tega, ker se del energije, ki naj daje letalu njegovo hitrost (vztrajnost in sila motorja), porabi za trenje zraka ob površini telesa in za tvorbo vrtincev. Trenje se da močno zmanjšati z gladko površino. Kako pa se zmanjša tvorba vrtincev, ki je glavni vzrok upora, si pa pojasnimo na podlagi slike:

Debela črta predstavlja prerez ploskve, ki še premika v pravokotni smeri. Zrak pred ploskvijo zastaja, ker ne more sproti odtekati, za njo se pa tvori prazen prostor, ki ga s strani zaliva zrak. Pri tem se tvorijo vrtinci, ki se izmenoma odtrgavajo in jih struja odnaša. Če od vrtincev razgibani prostor omejimo, vidimo, da ga obliva zračni tok brez nadaljnje tvorbe vrtincev in ako vzamemo mesto ploskve telo, ki ima obliko opisanega prostora, bo tudi telo oblival zrak brez vrtincev. Na ta način dobimo telo, čigar zračni upor je le ca. pet in dvajsetinka upora čelne ploskve (projekcija telesa v smeri gibanja).

Vse dele letala, ki leže v zračni struji, od trupa do žic po možnosti oblikujemo v podobi »padajoče kaplje«, s čimer dosežemo večjo hitrost in bolj ekonomično izrabo sile motorja.

Četrtnina do polovice celotnega upora odpade na krilo. Že pri opisu vzgona letala smo ugotovili, da nastane na spodnji strani krila povečan, na vrhni pa zmanjšan zračni pritisk. Ta razlika se skuša izenačiti na stranskih robovih nosilne ploskve z odtokanjem zraka s spodnje na vrhno stran krila. Pri tem se spet tvorijo vrtinci, ki se vlečejo še precejšnjo progo za letalom in tvorijo na koncih kril nekakšne kite. Ker se zaradi omenjenega toka zmanjšuje razlika zračnega pritiska na vrhni in spodnji strani nosilne ploskve, pada seveda tudi vzgon. Izenačevanje se vrši na konceh krila in pojema proti sredini. Zato bo kratko in široko krilo utrpelo večjo izgubo vzgona in dajalo večji upor kot ozko in dolgo. Za

krila velja navadno razmerje med širino in dolžino kakor 1:6 do 1:10, za jadralna letala tudi še manjše: do 1:20. Naprej pa korist ne raste več tako znatno kakor se otežkočuje konstrukcija.

Če je odvisen upor krila od razlike zračnega pritiska na spodnji in zgornji strani, bi vsekako kazalo to razliko odpraviti, da se zmanjša upor. Doseglo bi se to z zmanjšanjem naklonskega kota na 0° in s krilom simetričnega profila. S tem bi omenjene vrtince popolnoma odpravili, hkrati pa izgubili tudi ves vzgon. Tega ne moremo trditi o uporih ostalih delov letala: trupa, vozila, motorja, drogov in žic, kar imenujemo škodljivi upor, ker ne daje nikakega vzgona. Skušamo ga po možnosti odpraviti. V tem pogledu predstavlja ideal »leteče krilo«, ki bi v svoji notranjosti nudilo prostora za tovor, potnike in posadko ter nosilo potrebne krmilne organe.

Omeniti moram, da povzročajo opisani vrtinci sicer pretežni del krilnega upora tako zvanega inducirane upora, ostali upor (profilni „upor“) pa je pripisati zračnemu trenju.

V praksi se izračunavajo konstrukcije na podlagi diagramov in tabel, ki jih sestavljajo posebna preizkuševališča za najrazličnejše profile.

Ravnotežje, stabilnost in krmilnost letala

Zračno silo, ki deluje na letalo, razdelimo na vzgon in (čelni) upor. Vzgon deluje navpično navzgor, torej nasproti težnosti in je od njega odvisna nosilnost (dopustna teža). Upor pa deluje v nasprotni smeri leta in je zato ta sila škodljiva. Premaguje jo sila motorja. Imamo torej dva para sil: težnost-vzgon in upor-motorna sila. V normalnem letu mora biti vsaka teh dvojic sil v ravnotežju.

Vsaka sila je določena po smeri, jakosti in prijemališču. Prijemališče vzgona se nahaja normalno med prvo in drugo tretjino širine krila.²⁾ Če je prijemališče vzgona nad težiščem (prijemališčem težnosti), je letalo v stabilnem ravnotežju, če je pod težiščem: v labilnem ravnotežju, če pa se težišče in prijemališče vzgona krijeta pa v ravnotežji!. Visoko prijemališče vzgona poveča stabilnost, nizko pa okretnost. Vedno morata biti obe točki v isti navpičnici. Prostor za tovor se tedaj določi vedno v težišču ne-

^{a)} Pri povečanju normalnega naklonskega kota se pomakne prijemališče vzgona naprej.

obremenjenega letala, da ostane vzlic večji teži težišče na istem mestu in se ravnotežje ne ruši.

V enakem razmerju kot teža in vzgon sta tudi upor in motorna sila.

Letalo bo ostalo v tisti višini, kadar sta teža in vzgon enaka. Če se poveča vzgon zaradi zvečanja naklonskega kota ali hitrosti, se bo letalo dvigalo, dokler ne nastane spet ravnotežje zaradi redkejšega zraka v višjih plasteh. Višina, ki jo lahko doseže neko letalo, se imenuje njegov plafon.

Letalo bo letelo s tisto hitrostjo, pri kateri je upor enak motorni sili. Če se zveča motorna sila, se pospeši tudi hitrost, dokler se upor in motorna sila spet ne izenačita.

Razen opisanih dveh parov sil, ki delujejo v letalu samem, vplivajo pa nanj tudi vnanje sile: vetrovi, zračni sunki i. t. d.

Gibanje v prostoru se lahko vrši v treh smereh: vzdolžni, prečni in navpični, ki stoje pravokotno druga na drugi. V teh smereh je letalo gibljivo zaradi vnanjih vplivov, ali po volji pilota. Lastnost letala, da se po vnanjih motnjah samo vrne v pravilno lego je stabilnost, sposobnost, da ga spravi pilot v poljubno lego pa krmilnost.

Okoli navpične osi se obrača letalo z navpičnim krmilom, ki je na koncu trupa, na repu, včasih tudi na konceh kril. Stabilnost okoli navpične osi daje letalu navpična dušilka, t. j. nepremična ploskev pred krmilom. Delovanje krmila in dušilke je v tem, da pritisne zračni tok na eno ali drugo stran ploskve kakor na vzvod in okrene letalo okoli težišča.

Krmilnost in stabilnost okoli prečne osi daje letalu višinsko krmilo s pripadajočo dušilko. Posebnost je tako zvani »račji tip« letala, ki sta ga uporabljala že brata Wright in ki se v novejši dobi spet uvaja. Pri temu je višinsko krmilo pred nosilno ploskvijo. Če v normalnem letalu pritegnemo višinsko krmilo, se poveča naklonski kot nosilne ploskve, prijemališče vzgona se pomakne naprej, letalo pride iz ravnotežja in se postavi pokonci. Če se brzina zaradi tega preveč zmanjša, zdrkne letalo ritenski. To nevarnost naj bi preprečilo letalo račjega tipa, pri katerem je težišče pred prijemališčem vzgona. Da je letalo v ravnotežju, mora tudi višinsko krmilo (pomožna ploskev) prispevati k vzgonu, in sicer tako, da rezultanta obeh vzgonov soupada s težiščem. Pomožna ploskev ima vedno večji naklonski kot kakor

glavna nosilna ploskev. Če preveč pri-
tegnemo višinsko krmilo, vzgon pomožne
ploskve kmalu prekorači optimum, dočim
vzgon glavne nosilne ploskve narašča.
Prijemališče rezultante obeh vzgonov se
premakne nazaj za težišče in letalo se
avtomatično povrne v normalno lego. Ta
tip se utegne zaradi velike stabilnosti a
majhne okretnosti uveljaviti le kot
transportno letalo.

Krilca na koncih glavnih nosilnih plo-
skav krmarijo letalo okoli vzdolžne osi.
Ta krmila so del krila. Gibljiva so tako,
da gre eno navzdol, medtem ko se drugo
dvigne. S tem se naklonski kot enega
krila zveča, drugega pa zmanjša. Posle-
dica je neenak vzgon na obeh krilih, ki
okrene letalo okoli vzdolžne osi.

Omeniti je treba še puščičasto krilo,
ki je že samo po sebi stabilno. Pri vsaki

motnji daje ena polovica nosilne ploskve
večji upor kot druga, kar jo spravlja
vedno spet v normalno enak upor. Na
enak način se vzdržuje stabilnost okrog
vzdolžne osi pri legi kril v obliki črke
V. Funkcijo višinske dušilke opravlja
zavito krilo, pri katerem se naklonski
kot proti koncem zmanjšuje do 0°.

Krilo z lastno stabilnostjo bi prišlo v
poštev predvsem pri letalu brez trupa.
Pri normalnih tipih se pa rabi stabilno
krilo le v kombinaciji z dušilkami.

Stabilnost se poveča vedno na škodo
krmilnosti. Pri transportnih, potniških
in tovornih letalih, kjer gre za enako-
merno in sigurno vožnjo, je potrebna
večja stabilnost kot pri športnih, akroba-
cijskih in lovskih letalih, ki zahtevajo
veliko okretnost. (Konec)

Izumi, ki jim malokdo pozna očeta

So stvari, ki jih uporabljamo vsak dan
in vsako uro, a le malokateri vedo, kako
so prav za prav nastale. Drugim ne vedo
izvora niti strokovnjaki.

Kdo ve n. pr., da je vilice izumila 1050
neka bizantinska princesa in jih prinesla
v Benetke? In kdo ve, da so se ljudje dol-
go borili zoper to novotarijo, češ, da po-
meni pregrešno pomehkuženje?

Takšnih primerov bi lahko navedli na
tucate. Zobotrebec so izumili v 17. st. in
takrat je veljalo za nekaj posebno odlič-
nega, če so ga ljudje pogostoma in čim
javneje uporabljali. Slamnik izvira iz 10.
st., izumili so ga Saši, ki jim je veljal celo
za plemenski grb. Pozdrav s snemanjem
klobuka so uvedli okrog 1650 na franco-
skem dvoru.

ženske hlačice so izumile v 16. st. ita-
lijanske kurtizane! Za njih uvedbo v ši-
roko maso pa je skrbel francoski dvor, ka-
kor tudi za razširjanje žepnega robca, ki
ga je izumila baje kraljica Marija Antoi-
netta.

Zrcala so ljudje uporabljali v vseh ča-
sih, a do novejšega časa le kovinska zr-
cala. Steklena zrcala so postala mogoča
še le z izumitvijo vliivanja steklenih plošč,
ki se je posrečilo 1688 Francozu Louisu Lu-
casu de Néhouju. Dotlej so steklene plo-
šče vpihivali. Činov amalgam, ki ga rabi-
mo za zrcala, pa so poznali že prej.

Daniel Defoe, avtor nesmrtnega »Robin-
zona«, je poklical v življenje prve hranil-
nice in zavarovalnice zoper ogenj in točo.
Benjamin Franklin ni "amo eden izmed iz-
umiteljev strelododa (1750). temveč tudi
znane anglosaške devize »Time is money«.
Tudi izreke je pač treba izumiti.

Dvojno knjigovodstvo je izumil 1494 ita-
lijanski menih Fra Luca Paciolo de Borgo.

Galilei, veliki astronom, je 1597 izumil
prvi toplomer in pol stoletja pozneje upo-
rabo nihala kot regulatorja za ure.

Olnjate slike v današnji obliki so komaj
500 let stare. Izumil je ta način slikanja
okrog 1400 holandski slikar Jan van Eyck.

Malo znano je, da je prvi oče ladijskega
in letalskega propelerja Lionardo da Vinci,
ki je bil poleg genialnega slikarja tudi
eden najpomembnejših inženjerjev, gradi-
teljev trdnjav, letalski konstrukter in iz-
umitelj podmornice. Seveda pa vsi ti iz-
umi v tedanjem času niso našli nobenega
odziva, predvsem zaradi tega, ker jih je
moral Lionardo sam skrivati pred nevar-
nostjo cerkvene inkvizicije.

H. Spitzmann: VAŠKI ŽUPAN
(lesorez)

O samomorih

var Kreuger, kralj vžigalic, si je letos vzel življenje, vprav kakor za stoletnico vžigalnih klinčkov. Za njim je šel ameriški izumitelj Eastman. Pa koliko je še drugih nesrečnikov, ki se ne razglasijo bog ve kako daleč, n. pr. ruski šofer Grečiškin!

Problem so pretresali že v starih omikah modrijani in moralisti, seve vsak po svoje. Krščanstvo ga ostro obsoja: v tem se strinjajo vsi učenjaki in bogoslovci.

Tudi stara verstva so grajala uboj. Vergil (Eneida, 6. knjiga) je prihranil poseben prostor v peklu za ubijalce. Vendar taka grožnja ni mogla odvrniti posameznikov od prostovoljne smrti, kakor tudi misel na poslednjo sodbo kristjana vselej ne ustavi na usodni poti.

Katon iz Utika, Pompejev pristaš proti Cezarju, ni maral po izgubljenih bitkah preživeti svobode. Črtomiru, ki vidi, da jeté pod težkim jarmom sini Slave, napoveduje Prešeren:

Al da te jenja ta skeleti rana,
ne boš posnel Katona Utičana!

Brutus, ki mu pripisuje razočarani izrek: »Čednost, tebe je zgolj ime,« se je usmrtil po Kasijevev porazu. Meneč, da je tudi Brutus potolčen, se je končal tudi Kasij. Iz strahu, da ne bi prišel v roke Oktaviju, svojemu zmagovalcu, se je Antonij zagnal na meč. Oton se je ugonobil po bitki pri Bedriaku, ki je zagotovila uspeh njegovemu tekmecu Viteliju.

To so bili poveljniki, ki jih je poraz pogнал v obup. Nekateri zgledi pa ne spadajo

DELACROIX: Senekova smrt

sem, n. pr. Seneka in Petronij, ki sta si bila nakopala cesarjevo nemilost.

Ce so stare vere zemetale samomorstvo, so ga pa stoiki, precej številni v nekem družabnem sloju, šteli za junaški čin. Kdor bi dvomil, da more modroslovski nauk širiti samoubijstvo, naj se spomni nekdanje prave kuge rtiad nemško mladino, zaverovano v Schopenhauerja.

Vzroki samomoru? Neki ljudje se hočejo odtegniti kazni ali jih hudodelstvo spravi v obup kot Judeža Iškarijota (po enem evangelistu). Drugi ne morejo prenesti prekreta v svoji usodi. V to vrsto spada na vse zadnje tudi Kreuger, veliki industrijec.

Človek si prestriže nit življenja lahko zaradi živčne slabosti kot n. pr. nedavno profesor Virbnik. Ali pa celo zaradi pretirane romantizma: samo da bi bil po smrti zanimiv! Gdčna Elinor Milton n. pr. je ostavila listič: »...vprašujem se, čemu naj živim, ko je tako lahko umreti« (Europe Nouvelle, 18. VII. 1931). čuden je primer človeka, ki se je obesil v skednju svojega soseda, da bi nakopal sum nanj. Ta maščevalnost je še hujša, nego jo je skoval junak v Mauriac-ovem novem romanu »Vozel kač«. Moda in stare šege so tudi lahko povod. Opomnim naj samo malabarske vdove, ki

svoje grozne žrtve bržčas ne opravljajo s posebnim navdušenjem. Ali nedavno še je japonski general Nogi storil harakiri, da ne bi živel dalje ko ljubljeni vladar Mutsu Hito. Marsikomu je še na pameti madžarski visokošolec, ki se je ubil, ker je njegova domovina izgubila vojno. Dva druga zgleđa navaja Eur. Nouv. 26. III. 1932: hanovrski dijak je šel radovoljno v smrt po Hitlerjevem neuspehu in jugoslovenski gimnazijec je naredil enako, ker je njegov nogometni klub izgubil igro. Torej politično in športno samoljubje!

Človek tu pr. tam domneva — pravi Léon Savary v La Tribune de Genève 24. III. 1932 — kakor bi bile takšne nezgode posebno pogostne. Pa ni res. Voltaire trdi neke o ženevi: »V tej deželi si marsikdo privoščji razvedrilo, da se ubije; že štiri samomore imamo v šestih tednih.« Helvetius pripisuje mnogo teh dram »finančnemu neredu«. Tudi Rousseau je posvetil dokaj pažnje temu pojavu.

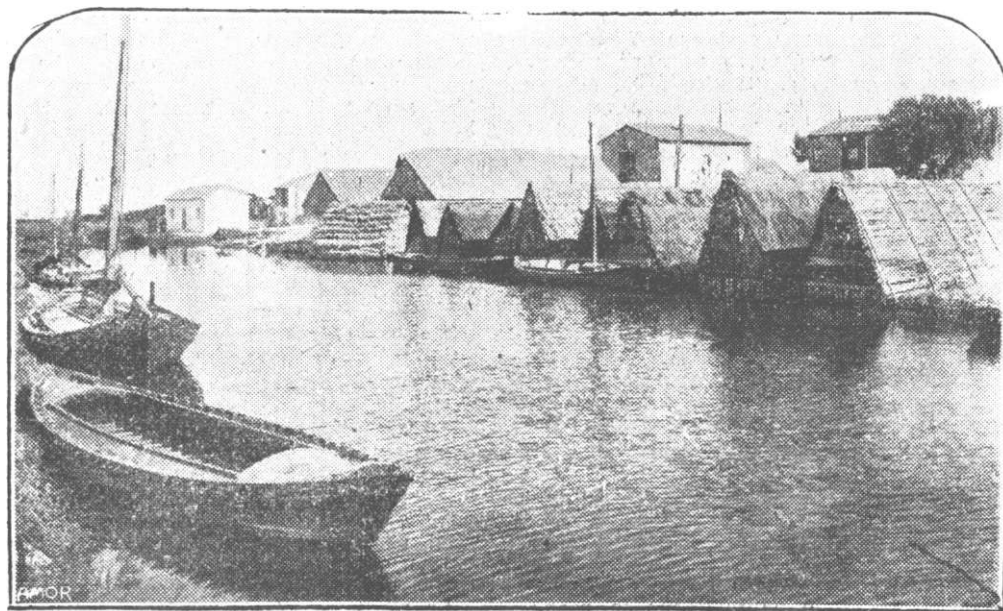
V prostovoljno smrt gre vobče štirikrat toliko moških ko žen. Te se redko streljajo, najčesče skočijo v vodo. Od sociologov, ki so proučevali to zlo, naj se omenijo Ferri »L'omicidio-suicidio«, Durkheim »Le suicide«, cela vrsta Nemcev in Čeh Masaryk.

Obiranje oranž v Valenciji

alencia, la hermosa, lepa, kakor jo imenujejo Spanci z vso pravico, je domovina oranž. Vsa mestna okolica je polna pomarančevih nasadov, katerih zamolklo zelenje

je kakor posejano z rumeno zlatimi točkami, zlatimi jabolki Hesiperid. Krvavordeče, bronasto zagorele ali pa slamnate barve so glasovite valenške pomaranče.

Ob obiranju je vse mesto v svojih oranž-

Jezero D' ALBUFERA pri Valenciji

L

nikih ali vinogradih. V luki se kopičijo gore omih znatnih zabojev, v katerih se razpošiljajo zlata jabolka v širni svet. Iz dneva v dan rastejo kupi zabojev, dosegaajo višino neprehodnih zidlov in ogromnih utrdb, polnagi nosači in mehanični škripci jih e pospešeno hitrostjo tovorijo v široke trebuhe ladij, toda zdi se, da se dišeči hribi skoraj me zmanjšujejo.

Vendar pa obiranje ni tako mostavno, kakor bi si človek mislil. Ta posel opravljajo večinoma ženske, ki pri tam pojo v žboru stare narodne pesmi, kakor da bi hotele svojemu delu dati enakomernega takta. Obrane oranže prenašajo moški v ogromnih košarah v skladišča, kjer se jabolka letijo že druge pridne roke. Oranže dobe mlačno kopel, da se očistijo, nato pa avtomatski prehajajo v sušilnico, kjer jih posebne ščetke lepo očistijo in obrišejo. Odtod teče zlati trak v druge prostore, kjer se jabolka sortirajo po debelini in po kakovosti. Izbor po velikosti se vrši samodelno, po kakovosti pa ga vrše delavke, ki z izurjenim očesom izbirajo iz kotaleče se oranžne reke sad z rdečim ali rdečkastim mesom. Pri tem skrbno izbirajo tudi vse poškodovane plodove, ki se takalikajopred njimi, da jih delavke

vidijo lahko z vseh strani Vsaka, količkaj poškodovana oranža se skrbno izloči, iker sicer kmalu nagnije in razširi gnilobo na ves zaboj. Vendar pa teh me zavržejo marveč jih na lože v vagone ter jih odpošljejo kot manj vredno blago čimprej v bližnje kraje. Vozovi seveda niso polno naloženi, ker bi teža gornjih popolnoma zmečkala spodnje lege.

Ko je prekrasni sadež umit in suh, gredo izbrane vrste k opečatenju, ki je zelo enostavno in zamudno. Kakih dvajset žensk pritiska rdeče pečate na posamezne oranže, ki pri tem dobivajo zvenco špansko opazko: savoroea (sočna), deliciosa (razkošna) itd. Zdaj šele so jabolka pripravna za zavijanje. Vsaka oranža se zavije v tenak in lahak listič papirja, ki nosi ime in znak izvoznika. Zavijanje je takisto zamudno delo in spretna delavka komaj zavije po 40 pomaranč na uro. Omotane sadeže skladatajo urne roke z največjo pazljivostjo v zaboje in prve pošiljke gredo redno v London in Pariz, nato pa pridejo polirgoma na vrsto tudi ostale prestolnice. Kar je zelo značilno za to delo, je velika čistota, tako da uživa oranže brez vsake skrbi tudi človek, ki je pretirano snažen.

Slikovite ceremonije v južni Afriki

_____ekemu uradniku pri diamantnih rudnikih Beers v Kimberleyu se je posrečilo prisostvovati ceremonijam, s katerimi se vsako leto sprejemajo polnoletni črnici plemena Bantu v krog odraslih ljudi. Pred sprejemom nimajo mladi nikakih pravic. Smatrajo se za navadne rudarje in se ne morejo ženiti. Ko pride čas, se zbero mladeniči, ki so že dorasli v moška Jeta, iz posameznih krajev ali vasi, da začno čas samotarstva, ki se prične spolni ali po našem času v oktobru. V tej puščavniški dobi žive skupaj pod vodstvom enega tovarišev, navadno sina vrhovnega poglavarja. Taborišče si uredi v primerni oddaljenosti od vasi, potlej pa jim je glavna skrb nabiranje vsega potrebnega za dobo preskušnje: kuriva, živeža. kuhinjski potrebščin itd.

Ženske zgrade med tem prostorno kočo. namenjeno za cjemorije za sprejemne obrede. Ko so te priprave pri kraju, se zbero novinci k svečani pojedini na poglavarjevem domu. Pijejo domače pivo in se bašejo z mesom, kolikor želodec drži. Popoldne jih oblečejo v nekakšna odela, sešita iz živalskih kož in jih odvedejo v veliko kočo, kjer se morajo podvreči obre^anjn.

Takoj po obrezovanju jib na debelo namažejo z blatom napravljenim Iz prahu, ki se dobiva na gnezdiščih termitov. Dru-

gi dan se blato zamenja z apnovim beležem, ki se potlej obnavlja, dokler traja puščavništvo. Prvi teden ne dobe kandidati nikake pijače, če pa je vročina le prehuda, smejo piti sem pa tja nekaj vode, ki pa mora biti vedno onečiščena s termitskim prahom. Prvi teden tudi ne smejo prekorati nobene vode pa najsi bo še tako neznatnega potočka. Ne smejo se tudi sprehajati ali se vobče oddaljiti od koč.

V nekaterih krajih je navada, da starši pripravnikov zakoljejo deseti dan puščavništva živinče, in mladi se takrat lahko pošteno najedo in napijejo. Potlej pa se začne zanje trda šola, ki traja približno sedem mesecev. Pod vodstvom starih, izkušanih možakov se uvajajo v vse tisto, kar morajo znati in vedeti možje. Uče se zakonov vljudnosti in poštenosti, domačega prava in še marsičesa, kar je potrebno za življenje.

Med splošnim poukom se uče plesov in borenja. Včasi jih povabijo, da zaplešejo skupaj v enem ali drugem kraju, odkoder so doma. Za take prilike se vrše velike priprave. Specialisti poslikajo njihova, z apnom pobeljena telesa z vsakovrstnimi ornamentmi, z rumenim ali rdečim okrom, s sajami ali pa z modro kobaltovo barvo, kar daje prav lepe kontraste.

Po plesih se vrnejo mladi nazaj v samoto in šola se nadaljuje. Ko jim poteče

doba samotarstva, se začno kandidati pripravljati na poslednjo ceremonijo, ki se otvori s pošteno kopeljo v reki. Ko se osvobode nadležnega beleža in slikarij, odidejo v goste k poglavarju rojstne vasi. Takoj po odhodu se koča zažge z vsem inventarjem vred, kar pa se mora v nekaterih krajih zgoditi na tihem, da pripravniki ne vidijo požara.

V poglavarjevem kraju se prične veliko slavljenje, ki traja dostikrat po več dni zapovrstjo, šele po zaključnem nagovoru glavarja se mladi lahko razidejo vsak v svojo rojstno vas. Doma jih dekleta ne smejo ogovoriti poprej, preden jim ne zamenjajo novih pokrival, ki so jih prinesli s seboj, s starimi, kar se seveda vedno jako naglo zgodi.

Maske in jopiči, ki si jih nadenejo pripravniki za ples, so narejeni iz listov datljevca, ki si jih morajo preskrbeti prav od morja, črnici Bantu prebivajo v vzhodnem delu Kapske kolonije in okoli Natala, Bomvanajci pa severno od reke Bašu, v enem izmed okrajev južnoafriške republike, do kamor je še komaj prodrla civilizacija.

Oblačila iz listja palmovcev so silno okorna in težka. Izdelujejo se pa na sličen način kakor slamniki, le da se spodaj podloži še ovčja koža, ker bi jim sicer ostra pletenina le preveč odrla kožo, kadar plešejo. Maske pa so popolnoma slične tistim pleteninam, v katere se odevajo steklenice. Pod tako masko kandidat sko-

raj nič ne vidi, vendar jo pa lahko sname vedno, če le niso ženske blizu. Ženske namreč ne ernejo videti kandidatovega obraza dokler traja preskušnja.

Pri plemenu **Ama** Koza veljajo sličai obredi tudi za dekleta. Tudi tod je na programu petje in ples pa maske in dekoracije, za katere so črnici tako navdušeni.

Bantuški črnici so eno izmed treh plemen, ki v pretežnem številu tvorijo prebivalstvo južne Afrike. Ostali so **Buamani** in **Hotentoti**. Najbolj črni med njimi so Bantuji, ki pa ne predstavljajo kake izrazite narodnostne enote, čeprav govore isti jezik. Od Bušmanov, ki so nomadi, se razlikujejo po višji in lepši rasti. Bantuji so izvrstni vojščaki, ki so si umeli podvreči tudi nekatera številnejša plemena. Njih pradomovina utegne biti po vsej priliki nekje okrog velikih Afriških jeszer.

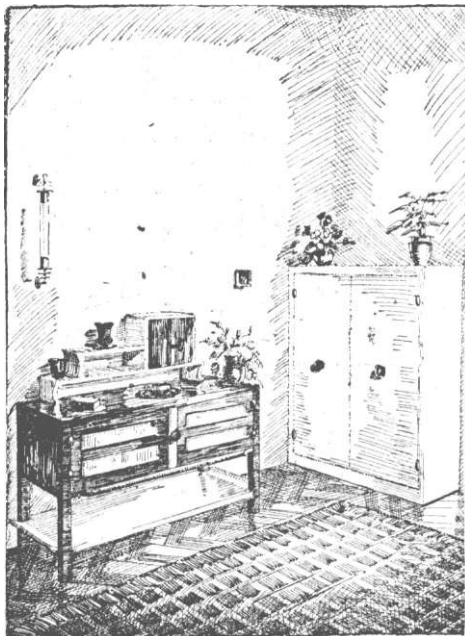
Mladi Bantuji v praznjem oblačilu

ČLOVEK IN DOM

Razgovor s posvetovalko za pohištvo

Posvetovalka za pohištvo je ženska, kaje poklic je okusno urejevanje stanovanj in preurejevanje že rabljenega pohištva v starejših stanovanjih. Njeno trisobno stanovanje, ki mi ga je razkazala, priča o njenem izvrstnem okusu in pravilnem razumevanju duha naše dobe. Vse je stvarno izbrano po potrebi in izvrstno ustreza svojemu namenu.

»Kaj vas je napotilo k temu poklicu, cenjena gospa?«

»Nerodna in neokusna stanovanja številnih mojih znancev, čeprav se to morda malo čudno sliši. Ko sem si ogledala njihova stanovanja, so mi že začeli rojiti po glavi načrte in preudarki, kako bi ta nepraktična, zastarela bivališča napravila moderna. Moja razmišljanja so se vselej končala z ugotovitvijo, da se da to narediti povsem preprosto in ceneno. No, tako so postale take preureditve slednjič moj poklic.«

»Ali bi mi hoteli povedati o tem kaj natančnejšega?«

»Zakaj pa net Ves posel temelji v glavnem na dejstvu, da se da iz mnovega vedno narediti malo in iz velikega majhno. Moji klienti, ki si hočejo prilagoditi svoja stanovanja današnjemu slogu primerno, se morajo ravnati samo po dveh gestih: proč z navlako in več prostora. Glavna napaka večine modernih stanovanj je v tem, da so preveč zastavljena, preveč našarjena. Niti

ne slutite ne, koliko je stvari, ki se pri takem preurejevanju izkažejo nepotrebne.

»To utegne biti menda res bistveno!«

»Pri moderniziranju starega stanovanja, ali kar se še večkrat primeri, pri moderniziranju posameznih sob, je treba jemati v obzir, da se porabi kar največ starih stvari. To velja zlasti za tkanine, gardine, svetilke itd. Vedno me je gnala častihlepnost, da bi dala sobi popolnoma novo lice, ne da bi bilo treba dokupiti en sam žebliček. Preden se lotim dela, mi morajo razkazati vso staro kramo, ki se valja po predalih in zabojih. Tudi iz starih, odloženih predmetov se dajo napraviti prav lepe in uporabne reči, če le ne manjka človeku jloguma in volje za predelovanje in prekrojevanje.

»Pa idej ne sme manjkati, kaj ne?«

»Da, srečne misli pa sigurno okus so podlaga vsakega sličnega dela.«

No, da! Ali kako pa spremenite staro pohištvo?«

»Z neenotnih kosov se ostrga barva in se iznova prepleskajo. V nekaterih tonih, n. pr. sivo, reseda ali mahagoni se najbolje prilega lak. Iz starih gardin iz tila se dajo narediti krasni namizni prtji. Iz njih se izrežejo okrogle krpe, ki se obšijejo s primerno grobo svilo. Stare portiere se lahko porabijo za brezhibno prevleko stolov. Ostanki čipk se prav lepo prilegajo kot podložki pod stekla, tako da lahko shajamo brez prticev. Stare marogaste tapete se lahko, če niso pretemne, prekrijejo s primerno barvo. Kričeče barve in močni vzorci naj se po možnosti ne porabljajo, ker samo molijo enotnost, mir in harmonijo celote.

»Ali mi morda lahko poveste, kakšno posebno srečno misel iz svoje bogate prakse?«

»Pač. Še nedavno sem preuredila neki star okrogel akvarij, ki se je našel pod streho, v prav okusen podstavek za namizno svetilko. Senčnik sem urezala iz poslikanega oljnatega papirja. Stari svileni senčniki se dajo dostikrat predelati v prav okusne senčnike za jedilnice. Navadno jih obrobini s svileno vrvico, spodaj pa pritrdim svilen cof. Vsem visokim starinskim mizam je treba skrajšati noge. Okrasje, kakor stolpiči in nastavki se morajo neusmiljeno odstraniti. Tisoč reči pade človeku na um, kadar je sredi dela.

No, in gmotni uspeh vašega poklica, cenjena gospa?«

Po navadi predložim, kadar sem si ogledala stanovanje, pavšalen proračun. Mislim, da je tako tudi mojim klientom najljubše. Meni pa je tudi vseeno, ali mi ostane enkrat manj drugič več. Celo kjer moram predelati, prepleskati in dekorirati pohištvo, ne preseže moj račun nikoli štirištevilčne vsote. Moji klienti niso bogati in po tem se moram ravnati.«

»In honorar za enkratno posvetovanje?«

»Ta je pač za vse kliente stalen in enak, se pa seveda zmanjšuje, če me stranka večkrat povpraša za svet.«

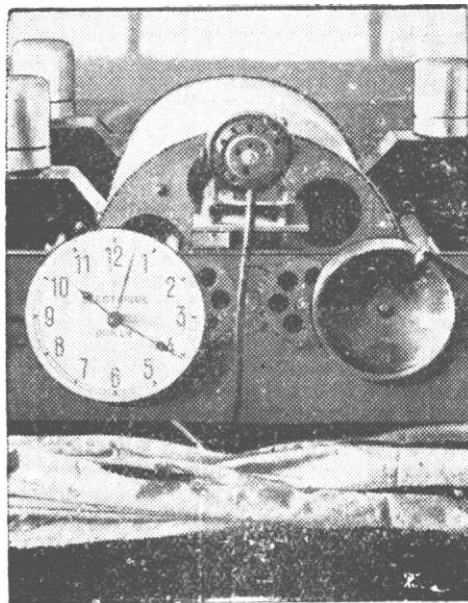
»Pa imate veselje do tega poklica?«

»Velikansko! Vedno imam občutPk, da s svojim delom požahtnjujem ljudski okus in to se mi vidi dandanašnji zelo potrebno in hvaležno prizadevanje.«

AKO SENEVES

Urednik slovstvene reklame

Eden najntarših je bržkone veliki Diderot, ki so mu nekoč oponašali, »da prodaja svoje pero hvastaču«. šlo je za oglas, ki ga je sestavil na čast neki vodi za las. »To je moj zločin,« je pisal, »ne prikrivam ga; zagrešil sem ga z mirno vestjo. Ali res poženejo novi lasje? Jaz ne vem; jaz zase tega zdravila ne rabim, moja vlasulja mi zadostuj«. Da ojačim svoje hudodelstvo, moram pristaviti, da mi je trgovc — moj sosed — ponudil dve sto frankov za to delce, kar mi je omogočilo, da sem svoji vnukinji preskrbel poslastic.« Diderot ni šel tako daleč, da bi bil podpisal ta letak.

GOVOREČA URA

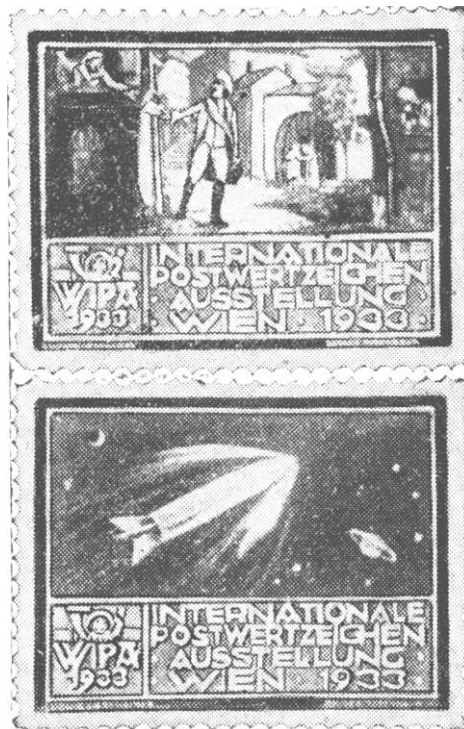
Ravnatelj pariškega observatorija Esclangon je sestavil uro, ki vsako minuto z besedami napove točni čas. Mehanizem ure je v zvezi z zvočnim filmskim trakom, ki se enakomerno odvija in vsako minuto v zvočniku reproducira na njem zabeleženi čas, ki se točno ujema s stanjem kazalcev. Govoreča ura je namenjena kot dodaten aparat telefonskim naročnikom, ki jim bo v bodoče treba le zavrteti neko dogovorjeno številko, pa bo aparat takoj točno povedal, koliko je ura,

• ^ ZNAMKE

HRpCpri p o v e d u ; e : o

Od poštnega sla do raketne pošte

Začetna in zaključna znamka mednarodne serije poštних znamk, ki jih bo izdalo vodstvo mednarodne razstave poštних vrednot-

nic na Dunaju 1933. Serija kaže zgodovinski razvoj pošte od poštnega sla preko poštnega jezdeca in kočije do modernih prometnih sredstev in vse do bodoče raketne službe.

Preiskovanje krvi glede vsebine alkohola

igra pri prometnih nesrečah vazo vlogo, ker v mnogih primerih lahko razčisti vprašanje krivde. Po današnjem zelo točnem postopku prof. Widmarka se da namreč neporečno alkohol v krvi že dokazati, če ga je človek zaužil 5 g. Prof. Widmark je mnenja, da se mora vsebina 1,0^u/_{oo} alkohola¹ v krvi smatrati kot zakonito najmanjša količina, ki lahko vpliva na človeka. Pod to mejo, trdi, se pač ne da sklepati na učinkovanje alkohola, pač pa vsekakor nad 1,00/oo. Na švedskem ta postopek že uporabljajo; po vsaki prometni nesreči odvzamejo udeleženi vozačem malo krvi, ki jo potem preiščejo. — Rč.

m i m o t o v a n 7 a

Rangoon, kraljica azijskih mest

Vsak turist, ki bo letel v Burmo v Indiji se delj časa pametno tuji Rangoon. Mesto ni zanimivo samo po svojih številnih prodajalnicah raznovrstnega, pestrega in dragocenega okrasja, ki je privlačno posebno za ženske, marveč še bolj po pagodi Sve Dagon, ki velja za eno največjih in najkrasnejših stavb na svetu. Mesto leži ob istoimenski reki, ki je spojena po kanalu z reko Iravadi, po kateri lahko plovejo o plimi veliki morski parniki 900 milj daleč v notranjost dežele. Še pred pičlimi sto leti je bil Rangoon zapuščena ribiška vas, mir-

no sanjajoča v soncu, zdaj pa je svetovno mesto, z večjo trgovino, kakor jo ima katerikoli drugo indsko mesto razen Bombaya in Kalkute. Veliki parniki pristajajo kake tri milje niže mesta in morajo potniki prestopiti v čolne, da jih prepeljejo do mestnih pomolov.

Najsijajnejša ie — kakor rečeno — velika pagoda! toda Rangoon ima še mnogo drugih znamenitosti. Vsak, ki pozna azijska mesta, bo priznal, da se težko najde tako lepa okolica, s kakršno se lahko ponaša Rangoon. Treba si ie ogledati samo parke, vrtove In zoološki vrt ter pošetati ob krasnih jezerjih, pa bo moral tudi novinec pritrditi tej sodbi. Krasen ie sprehod proti severu, po parku Viktorije in potem okrog Kraljevega jezera v park D.alhousie, ki ga mnogi smatrajo za najlepši nasad v Aziji. V Rangoonu se stanuje na vso moč prijetno. Ob dolgih drevoredih se vrste nizi krasnih vil, a tudi poslopja ob velikih javnih komunikacijah napravljajo vtisk prijetne domačnosti. Neverjetno, kako se tudi Orient včasih otrese letargije in navzame aktivnosti. Za Ran-

goon to nedvomno velja. Večina javnih naprav se harmonično ujema z značajem mesta in njega naraščanjem.

Čeprav nudi mesto mnogo moderne udobnosti, si je vendar ohranilo svoj orientalski značaj, z vsem kar spada zraven.

Na zemljišču »Burma Trading Company« se vidijo prav kakor nekoč sloni, ki prenašajo in skladajo hrastove hlode, kar je njih privilegirani posel v vseh velikih lesnih podjetjih. Kar riacuditi se ne moreš, kako pametno in spretno se lotevajo te velike živali naloženega jim dela. Vse umetnije dresiranih cirkuških slonov se lahko skrivajo pred njimi.

V Rangoonu so naprodai krasne in dragocene reči in ne samo bleščeče potvorbe, ki se prodajajo po bazarjih drugih azijskih mest v lahkoverno zapeljevanje tujcev. Trgi in bazarji so last mestne uprave in se oddajajo samo v najem. V boljših prodajalnah na obrežni promenadi se dobe krasni predmeti iz svile in laka, vse ročno delo, z lepimi vzorci in še lepšimi barvami. Dalje rezbarije v lesu, zlatu, srebru in slonovi kosti ter vsakovrstno krasno kovano okrasje iz dragih kovin. Seveda pa se mora človek razumeti na nakupovanje in ne sme mu manjkati smisla za lepoto in vrednost razstavljenega blaga. Zelo mnogo je naprodaj rubinov, le kupovati jih ne kaže brez strokovnjaškega nasveta. Bolje nič od meglenih rubinov, ki jih prodajalci kaj radi vsilijo nevesčemu kupcu. Dobe se neke vrste krvavoredeči dragulji, ki imajo večkratno vrednost diamantov enake velikosti. Največ pa kupujejo turisti brušeno okrasje iz jadata in jantarja. Za ženske so te reči neodoljiva vada in je po njih vedno veliko povpraševanje. Lep spomin na Burmo so tudi okusno vezene domače preproge, ki krase že marsikatero stanovanje zapadnih dežel.

Liviu Rebreanu

Predsednik romunskega pisateljskega društva, ravnatelj narodne vzgoje v ministrstvu, dramatik, romanopisec, ob kratkem: najbolj priljubljen književnik na Romunskem. Ali nobena njegova knjiga ni dosegla tolikega uspeha ko »Gozd obešenec«, ki sta ga pofrancozila gospa B. Madeleine in Léon Thévenin. To je roman, ki zanima vse narode, zlasti po srednji Evropi. Godi se namreč med svetovno vojno, ko se je pri milijonih križala državna dolžnost s srčnim čuvstvovanjem. Posebno so to občutili izobraženci. Ta notranji razdor so doživeli Poljaki, Čehi, Jugoslovani, Italijani: torej bodo izredno dostopni za kruto prigodo Apostola Žologa. V omenjenem gozdu bingljajo tudi češki obešenci. Prej ali slej utegne iziti tudi pri nas. (k).

srednja telesna velikost igralčev znaša 170.5 cm, teža pa 64 kg;

srednja telesna velikost petoborcev znaša 172.8 cm, teža pa 68.3 kg.

Iz teh števil se da posneti, da vplivajo na telesno obliko najbolj ugodno mnogostrajne discipline v petboju. Ta ocena je sicer zelo relativna, vendar pa ni brez vsake podlage. Na visoki šoli za telesno kulturo so sestavili tole zanimivo statistiko, ki tudi deloma potrjuje gornje trditve. Po dveh semestrih so se pokazale pri 70 slušateljih naslednje spremembe.

Teža se je dvignila od oovprečno 66.07 na 66.7 kg, velikost od 172.2 na 172.3 cm, obseg prsi od 89.8 na 94 cm, širina roke od 7.7 na 10.4 cm in obseg gornje Lakti od 27.8 na 28.5 cm.

Največji vpliv so imele torej telesne vaje na obseg prsnega koša in okončin.

Povečanje prsnega koša je pogoj za zdravo rast pljuč. Najprimernejša vaja za krepitev pljuč je tæk, ki je v ostalem temelj za vse ostale telesne vaje. Obenem s pljuči se pri teku — posebno na dolge proge — utrdi tudi srce. Prav tako koristne za okrepitev srca so tudi vaje pri dviganju uteži, rokoborbi, vlečenju vrvi in vajah na telovadnem orodju. Te vaje pospešujejo krvni obtok in s tem delovanje srca; zato je treba pred njimi posvariti vsakogar, ki ima šibkejša srca ali slabosti v dihalnih organih. Popolnoma drugačne so vaje v metih, kjer srce in pljuča nimajo tako važne funkcije; te vaje so v glavnem za gimnastiko živcev. Lažje vaje te vrste so prikladne tudi za lahko bolne aH okrevaljoče bolnike.

«Mens sana in corpore sano!» V zdravem telesu je tudi zdrav duh. Vsaka telesna vaja pospešuje tudi sposobnosti duha, pripravljenost, zbranost in razumevanje. Kakor učijo otroka s kroglicami in kamni samostojno misliti, tako mora tudi športnik v najrazličnejših prilikah najti izhod iz situacije, kar pa se mu posreči le tedaj, če je tudi duševno čil in svež.

Skrb za zdravje v športu ustvarja v zdravem telesu zdrav duh; oboje napravlja človeka zadovoljnega in pripravljenega na vse. Te duševne vrednote osrečujejo posameznika, so pa — prenesene na celoto — tudi dragocenega pomena za vse človeštvo.

KARIKATURA

Japonski žongler

Predsednik neke južnoameriške republike stopi v svoj urad

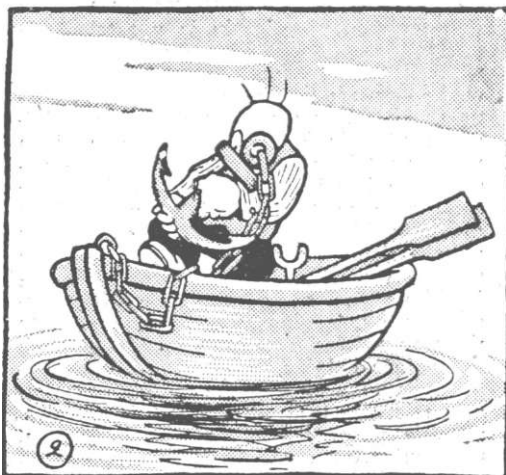
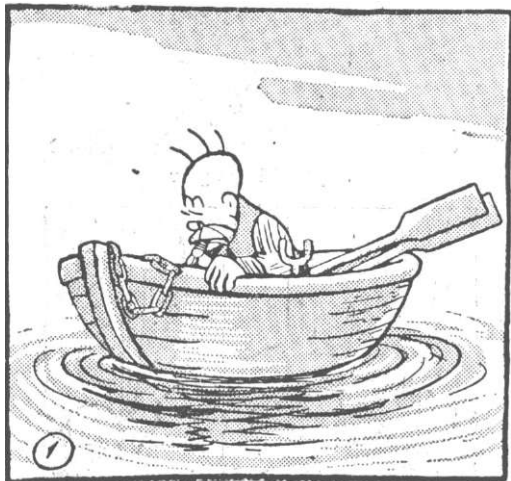

H

Rešitev problema 11

»Dolgo nisem vedel, ali naj postanem slikar ali pisatelj. Končno sem si izbral zlato srednjo pot in sem postal slikar pisave.«

»To je moja hči, ki se uči v šoli algebre. Pridi vendar sem in pozdravi damo v algeabri!«

COPYRIGHT PI B BOX/CORNIJAGEM

Adamson se hoče zasidrati